

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь - магістр

на тему: **«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності 081 Право
Галузь знань 08 Право
Кушнір Остап Андрійович
Керівник: Головка-Гавришева Оксана
кандидат юридичних наук

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена з оцінкою
«_____» Секретар ЕК
«_____» _____ 2026 р.

Київ - 2026

Декларація академічної доброчесності

Я, Кушнір Остап Андрійович студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету Правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною кваліфікаційна магістерська робота на тему «Правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні та Європейському Союзі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1. Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений.

01.05.2026

Кушнір О.А.

Дата

Підпис

Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. Правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Європейському Союзі.....	9
1.1 Правові основи політики ЄС щодо кредитування суб'єктів господарювання	9
1.2 Реалізація повноважень ЄС щодо кредитування суб'єктів господарювання	15
1.3 Особливості унормування Європейським Союзом питань кредитування суб'єктів господарювання через власну правотворчу діяльність	19
Висновки до Розділу 1.....	53
Розділ 2 Правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні.....	54
2.1 Повноваження Національного банку України щодо кредитування суб'єктів господарювання.....	54
2.2 Сучасний правовий режим кредитування бізнесу в Україні	59
2.3 Порівняльний аналіз правового регулювання кредитування бізнесу в Україні та ЄС та перспективи гармонізації українського законодавства до acquis ЄС	73
Висновки до Розділу 2.....	83
Висновки.....	84
Список використаної літератури.....	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. **ЄС** - Європейський Союз
2. **ДЄС** - Договір про Європейський Союз
3. **ДФЄС** - Договір про функціонування Європейського Союзу
4. **ДВК** - Директива про вимоги до капіталу
5. **РВК** - Регламент про вимоги до капіталу
6. **ДВВНБ** - Директива про відновлення та врегулювання неплатоспроможності банків
7. **ДСГВ** - Директива про системи гарантування вкладів
8. **ЄЦБ** - Європейський центральний банк
9. **ЄБО** - Європейський банківський орган
10. **ЄМН** - Єдиний механізм нагляду
11. **ЄМВ** - Єдиного механізм врегулювання
12. **ЄРПВ** - Єдина рада з питань врегулювання
13. **ЄФВ** - Єдиний фонд врегулювання
14. **ЗУ** - Значущі установи
15. **МЗУ** - Менш значущі установи
16. **ДПП 2** - Директива про платіжні послуги на внутрішньому ринку 2
17. **ДПП 3** - Директива про платіжні послуги на внутрішньому ринку 3
18. **НППНВР** - надавач платіжних послуг з надання відомостей із рахунків
19. **НППОР** - надавач платіжних послуг з обслуговування рахунку
20. **РПП** - Регламент про платіжні послуги
21. **НБУ** - Національний банк України
22. **Закон про банки** - Закон України “Про банки і банківську діяльність”
23. **Закон про НБУ** - Закон України “Про Національний банк України”
24. **Закон про фінпослуги** - Закон України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”
25. **Директива 2002/47/ЄС** - Директива про угоди щодо фінансового забезпечення 2002/47/ЄС
26. **ЦКУ** - Цивільний кодекс України

ВСТУП

Кредитування суб'єктів господарювання є складною, багаторівневою системою відносин, що визначає динаміку розвитку сучасної економіки та фінансову стійкість держави. В умовах ринкової трансформації кредит стає головним інструментом перерозподілу капіталу, дозволяючи підприємствам залучати ресурси для інноваційного розвитку, підтримання ліквідності та розширення виробничих потужностей. Однак ефективність кредитного механізму безпосередньо залежить від якості правового регулювання, яке має не лише забезпечувати свободу договору, а й створювати надійні запобіжники проти системних ризиків. Сьогодні кредитні відносини виходять за межі традиційного цивільно-правового регулювання, інтегруючись у систему пруденційного нагляду, де публічний інтерес щодо стабільності банківського сектору стає рівноцінним приватному інтересу сторін угоди.

Актуальність теми зумовлена передусім стратегічним вектором України на повноправне членство в Європейському Союзі. Отримання статусу кандидата у 2022 році поставило перед вітчизняною юридичною наукою та законодавцем завдання безпрецедентного масштабу - повну гармонізацію національного законодавства з *acquis* ЄС. У сфері кредитування це означає перехід до “Єдиного зводу правил”, який в ЄС формувався десятиліттями та пройшов еволюцію від базових принципів вільного руху капіталу в Римському договорі до формування комплексної системи пруденційного нагляду та макропруденційного регулювання.

Актуальність дослідження значно посилюється тим, що правове регулювання в самому Європейському Союзі перебуває у фазі активної трансформації. Впровадження банківського пакету, що включає Директиву про вимоги до капіталу 6 та Регламент про вимоги до капіталу 3, ознаменувало фінальний етап імплементації стандартів Базель III [46]. Ці зміни спрямовані на посилення вимог до власного капіталу, впровадження нових методів оцінки кредитних ризиків та підвищення прозорості банківської діяльності.

Окремим, критично важливим аспектом є необхідність функціонування кредитної системи України в умовах воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України змусила Національний банк України оперативно впроваджувати надзвичайні заходи регулювання. Визначальну роль у цьому процесі відіграло прийняття Постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року №18 “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану”, яка стала правовою основою для забезпечення безперебійного функціонування банківських установ, запровадила необхідні обмеження на валютному ринку, що дозволило запобігти паніці та неконтрольованому відтоку капіталу [34].

Також не можна ігнорувати глобальні тренди цифровізації та сталого розвитку. Впровадження стандартів відкритого банкінгу та ESG-критеріїв у кредитуванні бізнесу кардинально змінює зміст оцінки кредитоспроможності. В ЄС “зелене” кредитування примушує весь європейський та пов’язаний з ним глобальний бізнес до екологічної трансформації, що вимагає від українських суб’єктів господарювання адаптації до нових екологічних стандартів для доступу до європейських кредитних ліній [20]. Це також вплинуло на вибір теми кваліфікаційної роботи.

Дослідницьке питання. “Яким чином слід змінити національне законодавство України у сфері кредитування господарської діяльності для забезпечення вступу України в ЄС?”

Мета роботи полягає у комплексному порівняльно-правовому аналізі теоретичних засад та практичних механізмів регулювання кредитування суб’єктів господарювання в Україні та Європейському Союзі, виявленні ключових викликів та суперечностей у поточному нормативному полі, а також у визначенні напрямків, що сприятимуть гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами в умовах цифрової трансформації та післявоєнного відновлення.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- Дослідити якими повноваженнями наділений Європейський Союз щодо кредитування суб’єктів господарювання, розкривши механізми негативної

інтеграції та роль практики Суду Справедливості ЄС у подоланні національних бар'єрів для вільного руху капіталу.

- Проаналізувати інституційну структуру та зміст “Єдиного зводу правил” ЄС, зокрема детально розкрити пруденційні вимоги Регламентів та Директив про вимоги до капіталу, а також роль Єдиного банківського органу, Європейського центрального банку та Єдиної ради з питань врегулювання у забезпеченні макрофінансової стабільності.
- Охарактеризувати сучасні правові інструменти та інноваційні режими кредитування в ЄС
- Розкрити вплив концепції сталого розвитку на правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання ЄС
- Визначити правовий статус та обсяг повноважень Національного банку України як ключового регулятора кредитного ринку
- Дослідити цивільно-правовий та спеціальний режими банківського й небанківського кредитування суб'єктів господарювання в Україні.
- Проаналізувати особливості функціонування правового режиму кредитування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану
- Здійснити порівняльно-правовий аналіз архітектури нагляду та спеціальних режимів кредитування бізнесу в Україні та ЄС
- Виявити і дослідити стратегічні напрями гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері правового регулювання надання, використання та повернення кредитних ресурсів суб'єктами господарювання в Україні та Європейському Союзі.

Предметом дослідження виступають теоретико-правові засади, норми первинного та вторинного права ЄС, законодавчі та підзаконні акти України, а також міжнародні стандарти, що визначають правовий режим кредитування бізнесу.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання. З

філософських методів застосовано діалектичний. До загальнонаукових методів, використаних у дослідженні, належать аналіз, синтез, індукція, дедукція та системно-структурний метод. Групу спеціально-юридичних методів складають порівняльно-правовий, формально-юридичний, історико-правовий методи, а також метод аналізу судової практики та метод правового моделювання.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

1.1. Правові основи політики ЄС щодо кредитування суб'єктів господарювання

Аналіз компетенції Європейського Союзу у сфері кредитування суб'єктів господарювання має розпочинатися з принципу надання повноважень, який визначає межі дії наднаціональних інституцій, як це прямо передбачено статтею 5 ДЄС. Відповідно до частини 2 цієї ж статті, Союз діє виключно в межах компетенцій, наданих йому державами-членами в установчих договорах для досягнення визначених у них цілей. Здійснюючи власний аналіз дослівного тлумачення положень установчих договорів, можна констатувати, що відносини кредитування не унормовані в них як самостійна, окрема сфера виключної чи навіть спільної компетенції ЄС. Тобто в первинному праві відсутня норма, згідно з якою Європейський Союз є спеціальним регулятором процесу видачі кредитів суб'єктам господарювання, що підтверджується загальною логікою статей 3 та 4 ДФЄС, де наведено вичерпні переліки компетенцій. [4,5]

Проте, з юридичної точки зору ситуація є набагато складнішою та багатограннішою, оскільки повноваження ЄС у цій сфері є системними і впливають із ширших інтеграційних процесів. Ці процеси нерозривно пов'язані з формуванням внутрішнього ринку, що є одним із головних напрямів діяльності Європейського Союзу. У рамках ЄС основоположною ідеєю є глибока лібералізація господарського життя, усунення будь-яких бар'єрів для економічної активності. З огляду на статтю 4 ДФЄС, яка відносить внутрішній ринок до сфери спільної компетенції, повноваження щодо правового регулювання умов кредитування також інтегровані в цю спільну компетенцію між Союзом та державами-членами. Це означає, що держави-члени здійснюють свою компетенцію у сфері регулювання кредитування тією мірою, якою Союз не скористався своєю компетенцією для гармонізації фінансових та банківських правил на наднаціональному рівні.[4]

Для того, щоб зрозуміти природу повноважень ЄС щодо кредитування суб'єктів господарювання, необхідно детальніше розкрити саму концепцію внутрішнього ринку, визначену в статті 26 ДФЄС. Відповідно до частини другої цієї статті, внутрішній ринок охоплює простір без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу згідно з положеннями установчих договорів. Частина перша статті 26 зобов'язує Союз вживати всіх необхідних заходів для заснування та забезпечення ефективного функціонування цього ринку, що є критично важливим для сталого економічного розвитку. [4] Аналізуючи ці норми, можна дійти висновку, що кредитування є тим фінансовим інструментом, який безпосередньо забезпечує життєздатність та функціональність внутрішнього ринку без кордонів.

Згідно з статтею 3 ДЄС Європейський Союз прагне досягти збалансованого економічного зростання та стабільності цін, у чому висококонкурентна соціальна ринкова економіка відіграє ключову роль. Оскільки кредитування суб'єктів господарювання забезпечує перетікання інвестицій та стимулює інновації, її ефективне функціонування нерозривно пов'язане із загальною економічною політикою ЄС. Відповідно до статті 119 ДФЄС, діяльність держав-членів та Союзу має базуватися на тісній координації економічної політики, орієнтованої на внутрішній ринок, і проводитися відповідно до принципу відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією. Саме дотримання цього принципу сприяє максимально ефективному розподілу ресурсів, зокрема і кредитних коштів. Відповідно, через призму формування єдиного економічного простору, згідно з вимогами статті 26 та принципами статті 119, ЄС, в тому числі, отримує легітимні правові важелі для системного впливу на умови кредитування бізнесу. [4,5]

Ключові повноваження Європейського Союзу щодо нормування кредитного процесу спираються на юридичний зміст фундаментальних свобод, серед яких першочергове значення має свобода руху капіталу і платежів, гарантована статтею 63 ДФЄС. Частина перша цієї статті категорично забороняє будь-які обмеження на рух капіталу як між державами-членами, так і між державами-членами та третіми країнами. Як

зазначив Суд Справедливості ЄС у справі *Luisi and Carbone*, рух капіталу - це всі фінансові операції (транзакції), пов'язані в першу чергу з інвестуванням коштів на відміну від платежів, що є відшкодуванням за надані послуги, виконані роботи або поставлені товари (тобто у зв'язку з виконанням зобов'язань сторони за раніше укладеними договорами). [1,3]. Хоча сам ДФЄС не містить вичерпного визначення поняття руху капіталу, правозастосовні органи та Суд Справедливості ЄС спираються на номенклатуру, наведену в Додатку 1 до Директиви Ради ЄС 88/361 про імплементацію статті 67 Договору [1,6]. Цей документ прямо відносить до руху капіталу такі операції, що є невід'ємними для кредитування бізнесу: операції з надання короткострокових, середньострокових та довгострокових кредитів за участю резидентів держав-членів ЄС, надання грошових позик, а також забезпечення цих кредитів шляхом надання поруки, гарантій та прав застави [1,6]. Аналогічним чином, частина друга статті 63 забороняє будь-які обмеження на платежі. Комплексний аналіз цих положень дає підстави стверджувати, що надання транскордонного кредиту суб'єкту господарювання однієї держави-члена кредитною або фінансовою установою іншої держави-члена є класичним та найбільш вираженим проявом вільного руху капіталу, гарантованого статтею 63. Завдяки реалізації цієї свободи європейські підприємства отримують безперешкодний доступ до значно більшого обсягу фінансових ресурсів, що дозволяє їм обирати кредиторів із найвигіднішими відсотковими ставками та умовами фінансування незалежно від національних кордонів, безпосередньо реалізуючи економічні цілі статті 3 ДЄС. Водночас стаття 64 ДФЄС наділяє європейські інституції повноваженнями приймати заходи щодо руху капіталу до або з третіх країн, формуючи зовнішній вимір фінансової політики. При цьому, відповідно до статті 65 ДФЄС, держави-члени зберігають за собою право застосовувати відповідні положення свого податкового законодавства або вживати необхідних заходів для запобігання порушенням національних законів, зокрема у сфері пруденційного нагляду за фінансовими установами. Однак частина третя статті 65 встановлює чіткий запобіжник: такі заходи чи процедури жодним чином не повинні становити засіб довільної дискримінації або прихованого обмеження щодо вільного руху капіталу та платежів.

Таким чином, з положень статті 63 та пов'язаних з нею норм випливає, що повноваження ЄС полягають у гарантуванні того, що національні уряди не створюватимуть штучних, протекціоністських бар'єрів для кредитування бізнесу іноземними банками під виглядом захисту публічного інтересу.[4,5]

Не менш важливим концептуальним аспектом правового регулювання є свобода ділового заснування яка, відповідно до статті 49 ДФЄС, визначає правові умови інституційної присутності кредиторів на європейському ринку. Згадана стаття 49 містить пряму заборону на обмеження щодо свободи заснування громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена. Така заборона поширюється також на обмеження щодо створення агентств, філій чи дочірніх компаній громадянами будь-якої держави-члена, які вже засновані на території ЄС. На практиці, виходячи з розширеного аналізу статті 49, це наділяє ЄС повноваженнями гарантувати банкам та іншим кредитним установам право вільно відкривати свої представництва, структурні підрозділи чи дочірні банки по всій території Союзу для здійснення безпосереднього кредитування місцевого корпоративного сектору. Крім того, свобода заснування включає право розпочинати та вести діяльність, а також створювати підприємства і керувати ними на тих самих умовах, які визначені законодавством країни заснування для власних громадян, що також підтверджується статтею 49. [4]

З іншого боку, згідно зі статтею 56 ДФЄС, свобода надання послуг забороняє обмеження щодо транскордонного надання послуг всередині Союзу. Послуги вважаються “послугами” в межах значення Договорів, якщо їх зазвичай надають за винагороду тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб. Відповідно до пункту “b” статті 57, ці послуги включають діяльність торгівельного характеру, що в тому числі охоплює професійну діяльність банків із кредитування бізнесу. Це означає, що на основі статті 56 ЄС наділений прямим повноваженням захищати право банку видати кредит підприємству в іншій державі-члені дистанційно, навіть без необхідності створення там фізичної філії чи представництва. [4]

Також доцільно розглянути питання функціонування фінансових ринків у ЄС. Тут необхідно наголосити, що кредитування є ключовим елементом функціонування фінансових ринків у ЄС, який вимагає надійної наднаціональної правової інфраструктури. Оскільки самої лише декларації свобод у первинному праві недостатньо для подолання фактичної фрагментації фінансових ринків, ЄС активно використовує повноваження щодо зближення законодавств. Відповідно до статті 114 ДФЄС Європейський Парламент і Рада ухвалюють заходи щодо наближення національних нормативно-правових та адміністративних положень держав-членів, які безпосередньо впливають на встановлення та функціонування внутрішнього ринку. Здійснюючи власний аналіз цієї інституційної норми, стає очевидно, що стаття 114 є тим найголовнішим правовим інструментом, за допомогою якого ЄС створює єдині, уніфіковані правила для всього сектору кредитування. Завдяки цим повноваженням інституції ЄС гармонізують вимоги до капіталу банків, встановлюють стандарти розкриття інформації, уніфікують процедури оцінки кредитоспроможності позичальників та регулюють діяльність рейтингових агентств. Більше того, відповідно до статті 121 ДФЄС, держави-члени зобов'язані розглядати свою економічну політику як питання спільного інтересу та координувати її в рамках Ради. [4]

На основі проведеного аналізу можна констатувати, що повноваження Європейського Союзу у сфері кредитування суб'єктів господарювання мають комплексний характер. Хоча згідно з принципом надання повноважень, закріпленим у статті 5 ДЄС, кредитування не виокремлено як самостійну сферу виключної чи спільної компетенції, воно є невід'ємною частиною функціонування внутрішнього ринку. Оскільки стаття 4 ДФЄС відносить внутрішній ринок до сфери спільної компетенції, Союз володіє легітимними правами наближувати національні законодавства для забезпечення вільного руху капіталу, послуг та свободи заснування.

Ці повноваження ґрунтуються на статтях 49, 56 та 63 ДФЄС, які в сукупності гарантують фінансовим установам право надавати кредити підприємствам по всьому

простору ЄС без дискримінації та штучних бар'єрів. При цьому ключовим інструментом реалізації цих повноважень є стаття 114 ДФЄС, яка дозволяє інституціям ЄС приймати заходи щодо гармонізації банківських правил, вимог до капіталу та процедур оцінки кредитоспроможності.

1.2. Реалізація повноважень ЄС щодо кредитування суб'єктів господарювання

З точки зору так званої негативної інтеграції, повноваження ЄС реалізуються через заборону та усунення національних регуляторних перешкод, які заважають ефективному функціонуванню Внутрішнього ринку [2]. Негативна інтеграція означає, що будь-яке державне регулювання відносин кредитування для суб'єктів господарювання на національному рівні може бути визнане перешкодою для Внутрішнього ринку, якщо воно створює дискримінаційні умови або невиправдано ускладнює доступ іноземних кредиторів держав-членів ЄС до внутрішнього ринку позичальників [1]. Розвиток європейського права у цій сфері відбувався поступово і зазнав значного впливу концепції взаємного визнання, вперше сформульованої Судом справедливості ЄС у справі *Cassis de Dijon* [2,7]. Ця концепція у сфері кредитування трансформувалася у принцип, згідно з яким перешкоди вільному руху капіталу через розбіжності національних законодавств є прийнятними лише тоді, коли вони життєво необхідні для охорони суспільних інтересів, захисту прав споживачів фінансових послуг чи забезпечення фіскального нагляду [1].

Відсутність єдиного підходу до кредитування суб'єктів господарювання історично становила значну проблему для економіки Європи [2]. До впровадження гармонізованих правил держави-члени самостійно встановлювали вимоги до іноземних банків, що бажали кредитувати їхній місцевий бізнес [1]. Національні регулятори вимагали від іноземних банків отримання окремих національних ліцензій, висували вимоги щодо мінімального обсягу капіталу, встановлювали особливі правила формування резервів під кредитні ризики [17]. З точки зору негативної інтеграції, такі вимоги є прямим порушенням статей 49, 56 та 63 ДФЄС, адже вони фрагментують ринок і роблять транскордонне кредитування економічно не вигідним або юридично неможливим [2]. Наслідком такої фрагментації є те, що

суб'єкти господарювання в одних державах-членах отримують кредити під вищі відсотки через штучно обмежену конкуренцію на національному ринку капіталу, тоді як банки з інших країн не можуть ефективно розмістити надлишок ліквідності [2].

Більше того, як показали фінансові кризи минулого, жорстке національне регулювання без загальноєвропейської координації не рятує від системних ризиків [17]. Коли великі транснаціональні кредитні установи, які здійснюють масштабне кредитування корпоративного сектору, зазнають краху, наслідки не обмежуються кордонами однієї держави [2]. Відповідно, Суд Справедливості ЄС послідовно визнавав порушенням принципу свободи руху капіталу такі національні заходи, які ставили транскордонне фінансування бізнесу в гірші умови порівняно з внутрішнім кредитуванням [1].

Практика Суду Справедливості ЄС яскраво демонструє застосування інструментів негативної інтеграції до механізмів, пов'язаних із фінансуванням та кредитуванням бізнесу [1]. У знаковій справі *Trummer and Mayer* австрійський уряд намагався довести, що оскільки іпотека прямо не згадується у Додатку 1 до Директиви про рух капіталу, правило національного законодавства про заборону реєстрації іпотеки в іноземній валюті не порушує принцип вільного руху капіталу [1,11]. Проте Суд Справедливості ЄС вирішив, що хоча, дійсно, іпотека прямо не згадана в Додатку, він містить дуже близькі поняття: інвестиції в нерухомість (група 2), гарантії та права застави (група 9), а також визначає, що до руху капіталу належать, зокрема, всі операції, що здійснюються з метою виконання договорів, а також перекази майна.[1,11]. Як наслідок, розтлумачивши перелік Додатку 1 розширювально, Суд Справедливості ЄС поширив його і на іпотеку [1,11]. Цим рішенням Суд Справедливості ЄС підтвердив, що навіть допоміжні інструменти кредитування, такі як забезпечення зобов'язань, підпадають під дію негативної інтеграції і не можуть бути безпідставно обмежені національним правом.

У справі *Denkavit Internationaal BV* Суд Справедливості ЄС визнаючи, що оподаткування в цілому належить до компетенції кожної конкретної держави-члена,

вказав, що справляння податків має здійснюватися на недискримінаційній основі [1,10]. Зокрема Суд Справедливості ЄС визнав таким, що суперечить свободі ділового заснування, положення податкового кодексу Франції, яке встановлювало податок на дивіденди, що виплачуються розташованим у Франції дочірнім підприємством материнській компанії, яка знаходиться за кордоном, в той час, як у разі, якщо материнська компанія також знаходилася в межах Франції. [1,10]. Справи *Verkooijen, Weidert and Paulus*, та *Meilicke* так само підтвердили, що держави-члени не можуть ставити надання фіскальних пільг чи умови оподаткування інвестицій та фінансових потоків у залежність від місця проживання кредитора або інвестора в межах ЄС [1,12,13,14]. Ці податкові бар'єри є прихованими обмеженнями для транскордонного руху кредитного та інвестиційного капіталу [1].

Окремої уваги заслуговують випадки, коли держави намагалися обмежити вільний рух капіталу шляхом запровадження систем попередніх дозволів або “золотих акцій” [1]. У справі *Commission v. Portugal* Суд Справедливості ЄС розглядав легітимність португальського законодавства, що обмежувало іноземну участь у реприватизованих підприємствах максимальним розміром в 25% і вимагало від будь-яких суб'єктів, які бажали придбати 10 і більше відсотків у статутному капіталі реприватизованих підприємств, отримання попереднього дозволу Міністерства фінансових справ Португалії [1, 16]. Суд Справедливості ЄС розділив ці 2 заходи на: дискримінаційний (вимога участі в розмірі не більше 25 %), застосування якого може бути виправдано тільки на підставі захисту публічного порядку, суспільної безпеки і охорони здоров'я, і недискримінаційний (вимога дозволу на участь понад 10%). [1, 16] Обидва заходи було визнано такими, що порушують зобов'язання Португалії щодо забезпечення свободи руху капіталу як неприпустимо обмежувальні і такі, що не відповідають принципу пропорційності [1, 16].

У справі *Commission v. The Netherlands* (2006) Суд Справедливості ЄС мав відповісти на питання, чи відповідає принципу вільного руху капіталу запровадження урядом Нідерландів так званої “золотої акції”: держави, що давала державі можливість впливати на прийняття корпоративних рішень (зокрема,

блокувати прийняття рішень з найбільш важливих питань управління) у двох приватизованих компаніях, одна з яких працювала у сфері телекомунікацій (Koninklijke KPNNV), а інша займалася поштовими послугами (TPG NV), та визнав, що “золота акція” як така є обмеженням вільного руху капіталу, оскільки обмежує можливості інших акціонерів, причому як прямих інвесторів (щодо прийняття рішень у компанії), так і портфельних (оскільки можливе блокування державою важливого рішення може негативно вплинути на котирування акцій компанії на фондовому ринку) [1, 15]. Суд Справедливості ЄС дійшов висновку, що запровадження “золотої акції” держави у тому вигляді, як це було зроблено Нідерландами, не могло бути виправдане на підставі наявних у Договорі про діяльність ЄС винятків, оскільки мету запровадження “золотої акції” щодо Koninklijke KPNNV взагалі не було визначено, а мета щодо другої компанії - TPG NV - (забезпечення безперебійного надання поштових послуг (зокрема, закордонних пересілок для населення), хоча і була поважною, але спосіб її досягнення не відповідав принципу пропорційності, оскільки використання “золотої акції” не було обмежено лише діяльністю компанії щодо надання таких послуг.[1,15]

Хоча справи *Commission v. Portugal* та *Commission v. Netherlands* безпосередньо стосуються інвестицій, вони формують загальне правило для негативної інтеграції фінансового ринку: національні уряди не можуть створювати бар'єри для руху фінансових ресурсів під приводом економічної доцільності, якщо ці заходи порушують принцип пропорційності [1,15,16].

Водночас негативна інтеграція не означає абсолютної заборони державам-членам втручатися у процеси кредитування суб'єктів господарювання [1]. Стаття 65 ДФЄС закріплює винятки, дозволяючи державам застосовувати податкове право, яке розрізняє осіб залежно від місця інвестування капіталу, а також вживати заходів для запобігання порушенням законів у сфері розсудливого (пруденційного) нагляду за фінансовими установами або заходів, виправданих захистом суспільного порядку та державної безпеки [1]. Однак, застосування таких обмежень не може бути засобом свавільної дискримінації [1]. Прикладом застосування розважливого підходу Судом

Справедливості ЄС до визнання відхилень від свободи руху капіталу, гарантованої ст. 65 ДФЄС, є рішення у справі *Association Eglise* [1,8]. За фактами цієї справи, французьке законодавство передбачало, що всі прямі іноземні інвестиції, які “становлять загрозу для публічного порядку та державної безпеки”, мали проходити попередню процедуру отримання дозволу в Міністерстві економіки [1,8]. Суд Справедливості ЄС у принципі погодився, що як виняток держави-члени можуть встановлювати вимоги попереднього санкціонування руху капіталу (зокрема прямих інвестицій з інших країн) для захисту інтересів публічного порядку і державної безпеки, але тільки в разі, якщо немає інших способів досягти того ж соціального ефекту (тобто запроваджувані заходи є пропорційними) і якщо умови застосування такого винятку чітко і вичерпно передбачено в національному законодавстві [1,8]. Як результат Суд Справедливості ЄС дійшов висновку, що визначення інвестицій, небезпечних для суспільних відносин, яке містилося у французькому законодавстві, було занадто розпливчастим і невизначеним, що не давало суб’єктові можливості з’ясувати обсяг своїх прав, а відтак суперечило принципу правової визначеності й не могло вважатися таким, що відповідає свободі руху капіталу [1,8].

Так само у справі *Bordessa* Суд підкреслив, що обов’язок декларування руху капіталу є законним інструментом, на відміну від обов’язку отримання попереднього дозволу на фінансову трансакцію, що становить засіб прихованого обмеження [1,9].

Відтак, негативна інтеграція, усунувши дискримінаційні перешкоди за допомогою практики Суду Справедливості ЄС, заклала міцний фундамент для забезпечення безперешкодного та безпечного транскордонного кредитування суб’єктів господарювання [2].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що будь-яке незбалансоване національне регулювання кредитної діяльності (від надмірних ліцензійних вимог до валютних чи податкових обмежень) є прямою перешкодою для функціонування Внутрішнього ринку. Відсутність єдиного підходу неминуче призводить до фрагментації європейського фінансового ландшафту, наслідком чого стає штучне подорожчання кредитних ресурсів для бізнесу через зниження транскордонної

конкуренції, а також непропорційна концентрація системних ризиків. У цьому контексті практика Суду Справедливості ЄС відіграла фундаментальну роль. Суд визнавав неправомірними будь-які національні заходи, які під приводом захисту публічного інтересу створювали приховані бар'єри для свободи руху капіталу та свободи ділового заснування іноземних кредиторів. Водночас судова практика та економічні реалії виявили межі ефективності самої лише негативної інтеграції. Усунення дискримінаційних перепон створило базові умови для розвитку ринку, однак для гарантування макрофінансової стабільності та довіри між державами виявилось замало просто заборонити національні обмеження. Це об'єктивно зумовило необхідність переходу ЄС до активної позитивної інтеграції. Тобто створення єдиних стандартів та гармонізації законодавства, яке дозволить остаточно інституалізувати стабільне транскордонне кредитування суб'єктів господарювання.

1.3. Особливості унормування Європейським Союзом питань кредитування суб'єктів господарювання через власну правотворчу діяльність

Як бачимо, історично фінансова інтеграція ЄС була спрямована на створення фінансового ринку без державних кордонів. Це підтверджується положеннями статті 57 Римського договору (1957), які вимагали одностайності серед держав-членів щодо заходів, пов'язаних із захистом заощаджень, зокрема наданням кредитів та здійсненням банківської діяльності.[41,42]

Перша банківська директива 1977 року 77/780/ЕЕС стала першим значним кроком до створення спільного ринку банківських послуг, запровадивши процедури ліцензування та нагляду за кредитними установами, що здійснюють діяльність на всій території Співтовариства. [42].

Згодом Друга банківська директива 1989 року (89/646/ЕЕС) запровадила принцип "європейського паспорту". Європейський паспорт впроваджує свободу надання послуг та відкриття філій на території єдиного ринку на основі принципу взаємного визнання. Тобто кредитні установи, ліцензовані в одній державі-члені, можуть надавати послуги на всій території ЄС через філії або транскордонне надання послуг

без необхідності додаткової авторизації. Європейський паспорт ґрунтувався на суттєвій пруденційній гармонізації, зокрема (та, серед іншого) завдяки Директиві про власні кошти (89/299/ЄЕС) та Директиві про коефіцієнт платоспроможності (89/647/ЄЕС) Ради, які встановлювали мінімальні вимоги до коефіцієнта капіталу для кредитних установ щодо їхнього кредитного ризику. [42]

З кінця 1990-х років ЄС прагнув до створення більш інтегрованого фінансового ринку, розпочавши План дій щодо фінансових послуг (**ПДФП**) у 1999 році. ПДФП запровадив широкий спектр законодавчих заходів, спрямованих на гармонізацію національних правил та усунення бар'єрів для транскордонної фінансової діяльності [42].

У рамках ПДФП дві Директиви про вимоги до капіталу 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС (разом - **ДВК 1**) суттєво переглянули загальноєвропейські пруденційні правила для кредитних установ з метою адаптації до міжнародних стандартів Базельського комітету.[42]

Отже, як бачимо, правове регулювання, до початку глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, ґрунтувалося на директивах про “мінімальну гармонізацію”. Ці директиви встановлювали мінімальні вимоги на рівні ЄС, а національне законодавство, що імплементувало директиви, могло виходити за межі цих мінімальних вимог. Цей режим піддавався критиці за те, що призводив до розбіжностей у національних нормах. Держави-члени могли по-різному тлумачити спільні рамки, підриваючи правову визначеність та вступаючи в регуляторну конкуренцію з метою надання переваги національним банкам та залучення більшої кількості підприємств. У свою чергу, фінансові установи використовували розбіжності між національними нормами на свою користь. Розбіжності між державами-членами створювали перешкоди для конкуренції та заважали створенню рівних умов на всьому єдиному ринку.[38]

Крім того, під час кризи стало зрозуміло, що ризики в одній державі-члені можуть поширюватися на інші держави-члени та загрожувати самому єдиному ринку. Під

час кризи національні підходи переважали над транскордонною співпрацею, оскільки держави-члени прагнули захистити свої національні банківські сектори. Зрештою, криза призвела до певної дезінтеграції ринку, оскільки банки були змушені скоротити транскордонну діяльність та позбутися транскордонних активів і дочірніх компаній. [38]

Вищезазначена критика попередньої системи збіглася з необхідністю ЄС впровадити новий набір глобальних стандартів для банківського сектору (“Базель III”). Тому було розроблено Єдиний звід правил з метою усунення недоліків попередньої системи шляхом створення спільного набору правил, підвищення прозорості банківського сектору ЄС та одночасного забезпечення єдиного застосування Базель III на всій території ЄС. [38]

1.3.1. Сучасний правовий режим кредитування суб’єктів господарювання в ЄС.

1.3.1.1 Правове регулювання Єдиного зводу правил

Розуміння Єдиного зводу правил є важливим для правового аналізу кредитування бізнесу в ЄС, оскільки він, по-перше, запроваджує уніфіковані пруденційні вимоги, які безпосередньо впливають на вартість кредитів. По-друге, Єдиний звід правил забезпечує рівні умови конкуренції, що дозволяє бізнесу отримувати фінансування на рівних умовах у будь-якій країні Союзу, усуваючи ризики того, що національні регулятори будуть штучно підтримувати лише свої банки чи компанії.

Незважаючи на те, що може наводити на думку його назва, “Єдиний звід правил” не є єдиним документом, а складається з різних наборів правил. Первинне законодавство (так зване законодавство рівня 1) наразі включає: Регламент про вимоги до капіталу (**РВК 1**), Директиву про вимоги до капіталу (**ДВК 4**), Директиву про відновлення та врегулювання неплатоспроможності банків (**ДВВНБ**) та Директиву про системи гарантування вкладів (**ДСГВ**). РВК 1 застосовується безпосередньо, тоді як ДВК 4, ДВВНБ та ДСГВ імплементуються через національне законодавство. Єдиний звід правил часто описують як “максимальну гармонізацію”. Іншими словами, національне законодавство не може виходити за межі положень

цього законодавства. Хоча це справедливо щодо РВК 1, це не є цілком точним для директив, які вимагають імплементації у національне законодавство та містять елементи мінімальної гармонізації. [38]

Регламент про вимоги до капіталу 1 є дуже детальним інструментом, який встановлює ключові пруденційні вимоги для банків ЄС. [38]

До прийняття цього цього регламенту держави-члени мали суттєво фрагментовані національні режими оцінки банківських ризиків, що створювало нерівні умови для бізнесу в доступі до кредитних ресурсів та перешкоджало формуванню єдиного внутрішнього ринку капіталу. Саме тому головним завданням РВК 1 була мінімізація системного ризику, запобігання банкрутству великих кредитних установ через неконтрольоване кредитування та забезпечення того, щоб банки мали достатній обсяг власних коштів (капіталу) для покриття можливих збитків від неповернення кредитів бізнесом.[24]

В цьому контексті важливо підкреслити, що РВК 1 поширюється саме на кредитні установи. Відповідно до статті 4(1)(1) Регламенту, “кредитна установа” визначається як підприємство, чия діяльність полягає у залученні депозитів або інших поворотних коштів від населення та наданні кредитів виключно за свій власний рахунок та на власний ризик. Хоча найбільш типовим та очевидним прикладом такої установи є класичний комерційний банк, європейське право відносить до цієї категорії й інші фінансові організації, що відповідають зазначеним критеріям, зокрема кооперативні банки та кредитні спілки.[24]

Перш ніж аналізувати конкретні пруденційні норми щодо кредитування бізнесу, необхідно визначити ключові терміни, якими оперує регламент. Відповідно до статті 5(1) РВК 1, базовим концептом є поняття “експозиція”, яке визначається як будь-який актив або позабалансова стаття, що створює кредитний ризик для установи. У контексті кредитування суб’єктів господарювання під експозицією слід розуміти не просто суму тіла кредиту, прописану в договорі, а абсолютно всі фінансові зобов’язання бізнес-клієнта перед банком, які установа ризикує втратити у

разі його дефолту. Цей термін важливо розуміти, оскільки саме від розміру та ступеня ризиковості конкретної експозиції на суб'єкта господарювання розраховуються вимоги до регулятивного капіталу банку. Чим вищий ризик неповернення такої експозиції, тим більше власних коштів банк юридично зобов'язаний заморозити у якості резерву.[24]

Головними елементами цього регламенту є запровадження вищих та якісніших вимог до капіталу, згідно з якими банки повинні утримувати загальну суму власного капіталу на рівні не менше 8% від своїх активів, зважених на ризик. При цьому активи з низьким ризиком, як-от готівка, не потребують капітального покриття, тоді як кредити бізнесу чи іншим банкам вважаються ризикованішими та вимагають більше капіталу. Крім того, документ запроваджує заходи ліквідності, зокрема коефіцієнт покриття ліквідності для забезпечення короткострокової стійкості та вимогу чистого стабільного фінансування для збалансування середньо- та довгострокових активів. Також РВК 1 встановлює обов'язковий коефіцієнт левериджу, що обмежує можливість банків фінансувати надто велику частку своєї діяльності за рахунок боргу. [24]

Зважаючи на те, що надмірне підвищення вимог до капіталу могло б призвести до критичного скорочення обсягів фінансування підприємств, законодавець свідомо запровадив стимулюючі правові механізми. Малі та середні підприємства (МСП) є одними із головних стовпів економіки ЄС, чия роль є фундаментальною для макроекономічного зростання та створення робочих місць. Відповідно до статті 501 РВК 1, для заповнення існуючого дефіциту фінансування та забезпечення належного потоку банківських кредитів у цей сектор, запроваджується коригуючий коефіцієнт для експозицій на МСП. Ця норма встановлює, що вимоги до капіталу за кредитним ризиком для корпоративних експозицій щодо МСП множаться на знижувальний коефіцієнт 0,7619. Такий правовий підхід суттєво зменшує капітальне навантаження на банки при наданні позик малому бізнесу, вивільняючи їхні ресурси для розширення кредитних портфелів. Для того, щоб позичальник міг кваліфікуватися для застосування цієї пільги, відповідно до статті 501(2)(b), загальна сума його

заборгованості перед кредитною установою не повинна перевищувати 1,5 мільйона євро, а сам суб'єкт господарювання має відповідати критеріям МСП.[24]

Окрім прямого застосування підтримуючого фактора, РВК 1 передбачає й інші інструменти зниження регуляторного тиску при кредитуванні малого бізнесу. Згідно зі статтею 123 РВК 1, експозиції на суб'єктів господарювання, які відповідають певним чітким критеріям, можуть бути віднесені кредитною установою до категорії роздрібних експозицій, що дозволяє застосовувати до них дуже сприятливу вагу ризику на рівні 75 відсотків (замість стандартних 100 відсотків для корпоративних клієнтів). Відповідно до положень цієї статті, для отримання такої класифікації кредит, виданий МСП, повинен бути частиною великої кількості подібних експозицій, що з точки зору диверсифікації суттєво зменшує загальний ризик кредитора. Крім того, вимогою є те, що загальна сума зобов'язань цього клієнта та пов'язаних з ним осіб перед установою не може перевищувати порогове значення в 1 мільйон євро.[24]

Для безпосереднього розрахунку зважених за ризиком сум експозицій при кредитуванні середнього та великого бізнесу Регламент встановлює варіативність методологій. Відповідно до статті 107 РВК 1, кредитним установам дозволяється використовувати два основні підходи: стандартизований підхід та підхід на основі внутрішніх рейтингів (**ПОВР**). Згідно з правилами стандартизованого підходу, банки зобов'язані використовувати фіксовані ваги ризику, які часто залежать від наявності у компанії-позичальника зовнішнього кредитного рейтингу, присвоєного визнаним рейтинговим агентством. Натомість, відповідно до статті 143 РВК 1, великі та системні банки, за умови отримання спеціального дозволу від компетентних наглядових органів, мають право застосовувати підхід ПОВР. Цей підхід дозволяє установам використовувати власні складні математичні моделі та оціночні параметри для кожного корпоративного клієнта, зокрема самостійно розраховувати ймовірність дефолту бізнесу та очікуваний рівень фінансових втрат у разі такого дефолту, що робить оцінку ризику кредитування максимально індивідуалізованою.[24]

У межах корпоративного кредитування регламент окремо виділяє специфічні форми фінансування бізнесу, що потребують особливого регулювання. Згідно зі статтею 147(8) РВК 1, впроваджується категорія експозицій спеціалізованого кредитування. Відповідно до цієї норми, таке кредитування має місце у випадках, коли позичальником виступає не звичайна операційна компанія, а спеціально створена юридична особа (SPV) для фінансування або експлуатації конкретних фізичних активів (наприклад, будівництво сонячної електростанції чи платної автомагістралі). Особливість правового регулювання тут полягає в тому, що основним джерелом погашення кредитних зобов'язань законодавчо визнається виключно дохід, що генерується самими активами, які фінансуються, а кредитор отримує суттєвий юридичний контроль над цими активами та грошовими потоками.[24]

Для захисту всієї банківської системи від надмірної концентрації капіталу в руках кількох великих корпорацій передбачено жорсткі антимонопольні механізми. Відповідно до статті 395 РВК 1, встановлюються ліміти щодо великих експозицій. Ця стаття забороняє кредитній установі брати на себе експозицію щодо одного корпоративного клієнта або групи пов'язаних клієнтів, вартість якої після врахування всіх методів пом'якшення кредитного ризику перевищуватиме 25 відсотків від прийнятного капіталу самого банку. Ця норма унеможливорює ситуацію, коли банкрутство одного промислового гіганта автоматично призведе до неплатоспроможності банку-кредитора.[24]

Оскільки кредитування бізнесу завжди пов'язане з ризиком неповернення коштів, значна частина РВК 1 присвячена правовому регулюванню технік пом'якшення кредитного ризику. Згідно зі статтею 194 РВК 1, формулюється вимога, що будь-які механізми кредитного захисту, чи то застава, чи порука, можуть бути визнані банком для зменшення обсягу власних грошей, які він зобов'язаний тримати в резерві під цей кредит, виключно за умови, що вони є юридично ефективними, дійсними та такими, що підлягають безумовному примусовому виконанню у всіх відповідних юрисдикціях. Це означає, що наявність якісної застави дозволяє банку офіційно вважати кредит менш небезпечним і, як наслідок, розморозити частину свого

капіталу для інших операцій. Відповідно до статей 197-201 РВК 1, європейський законодавець надає вичерпний перелік прийнятного забезпечення, яке банк має право враховувати. До цього переліку входять грошові кошти на депозитах, високоліквідні цінні папери, матеріальне забезпечення, а також незабезпечений кредитний захист у формі гарантій від третіх осіб або кредитних деривативів.[24]

Особлива увага в контексті забезпечення бізнес-кредитів приділяється комерційній нерухомості. Відповідно до статті 126 РВК 1, експозиції, які повністю та належним чином забезпечені іпотекою офісів або інших комерційних приміщень, можуть отримати пільгову вагу ризику на рівні 50 відсотків за стандартизованим підходом. Однак, щоб запобігти спекуляціям на ринку нерухомості, ця ж стаття висуває певні пруденційні умови: вартість заставного майна не повинна суттєво залежати від кредитоспроможності позичальника, а здатність компанії обслуговувати кредит не повинна залежати переважно від доходів, що генеруються самою заставною комерційною нерухомістю (наприклад, від її здачі в оренду).[24]

Для того, щоб правові наслідки неплатоспроможності бізнесу наставали синхронно в усьому ЄС, Регламент уніфікує розуміння самого факту невиконання зобов'язань. Згідно зі статтею 178 РВК 1, встановлюється чітке загальноєвропейське визначення дефолту корпоративного позичальника. Відповідно до цієї норми, дефолт вважається таким, що безумовно настав, за наявності хоча б однієї з двох умов. Перша умова - установа вважає малоімовірним повне погашення компанією своїх кредитних зобов'язань без звернення банку до стягнення застави. Друга, більш об'єктивна умова - бізнес-позичальник прострочив виконання будь-якого матеріального фінансового зобов'язання перед банком більш ніж на 90 днів поспіль. [24]

Таким чином, РВК 1 формує комплексну та збалансовану правову основу пруденційного регулювання.

Директива про вимоги до капіталу 2013/36/ЄС (ДВК 4) регулює доступ до діяльності кредитних установ у ЄС, а також свободу заснування та надання послуг. Головною метою запровадження значно суворіших правил було підвищення

стійкості європейського банківського сектору, щоб гарантувати безумовну здатність банків продовжувати кредитування реального сектору економіки, тобто підтримувати безперебійний доступ суб'єктів господарювання до фінансування, навіть у періоди глибоких економічних потрясінь. Вона замінює попередні директиви 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС і є частиною законодавчого пакета, прийнятого після фінансової кризи 2008 року, діючи в тандемі з РВК 1. Директива запроваджує оновлені правила пруденційного нагляду, надаючи національним регуляторам значно ширші повноваження, інструменти впливу та встановлюючи нові вимоги щодо публікації інформації. Окремо на законодавчому рівні закріплюється незалежність нагляду, зокрема через запровадження обов'язкових часових обмежень для колишніх працівників наглядових органів щодо їхнього подальшого працевлаштування в комерційних банках. Значна увага в ДВК 4 приділяється підвищенню корпоративної прозорості: починаючи з 2015 року, банки зобов'язані публічно розкривати інформацію про свої прибутки, сплачені податки та отримані державні субсидії в розрізі кожної окремої країни. Також Директива вимагає від керівників кредитних установ безумовно відповідати високим стандартам професіоналізму та ділової доброчесності. Поряд із макропруденційними буферами капіталу, Директива встановлює детальні вимоги до механізму "Рівня 2", що надає національним наглядовим органам право вимагати від конкретних банків утримання додаткового резервного капіталу понад загальні мінімальні вимоги РВК 1 (8%). [23]

Відповідно до ст. 128 ДВК 4, одним із ключових юридичних нововведень, що має вплив на загальні обсяги та вартість комерційного кредитування, стало запровадження багаторівневої системи макропруденційних буферів капіталу. В статті 129 Директиви зазначено, що банки відтепер юридично зобов'язані підтримувати постійний буфер збереження капіталу понад обов'язкові мінімальні вимоги, що на практиці змушує фінансові установи акумулювати додаткові внутрішні ресурси замість агресивної експансії на ринку корпоративних кредитів. Згідно з ст. 130 ДВК 4, особливе значення для бізнесу має контрциклічний буфер капіталу, який вимагає від комерційних банків накопичувати додатковий резервний капітал у періоди надмірного економічного зростання та стрімкого збільшення обсягів кредитування

підприємств. Економіко-правова логіка цього інструменту полягає в тому, щоб запобігти створенню небезпечних кредитних бульбашок у корпоративному секторі в “хороші часи”, тоді як під час різкого економічного спаду цей буфер може бути офіційно вивільнений національним регулятором, що дозволить банкам не припиняти видачу нових кредитів життєздатним підприємствам через нормативний брак власного капіталу. Крім того, регулятори отримали дискреційне право встановлювати додатковий буфер системного ризику для запобігання нециклічним довгостроковим системним ризикам, що об’єктивно може призводити до структурного подорожчання корпоративних кредитів у певних галузях економіки або державах-членах, які визнаються наглядом як вразливі. [23]

Також ДВК 4 трансформувала правові вимоги до систем внутрішнього корпоративного управління та управління ризиками в кредитних установах, що прямо впливає на процес прийняття рішень щодо фінансування бізнесу. Відповідно до ст. 76 ДВК 4, керівний орган банку несе повну, виключну і безпосередню відповідальність за затвердження та періодичний перегляд усіх стратегій і політик щодо прийняття ризиків, управління ними та їх моніторингу, що охоплює кредитний ризик, який неминуче виникає в процесі масштабного кредитування суб’єктів господарювання. Згідно з ст. 76(3) ДВК 4, великі та системні кредитні установи зобов’язані створювати спеціалізований комітет з управління ризиками, а також ст. 79(1) встановлює, що кредитні установи повинні базувати свої рішення щодо надання кредитів не виключно на наявності високоліквідної застави чи сторонніх гарантій, а в першу чергу на ретельній, документально підтвердженій оцінці фінансового стану позичальника, його поточної та прогнозованої прибутковості, а також здатності підприємства своєчасно та в повному обсязі обслуговувати свій банківський борг. [23]

Надзвичайно важливим елементом непрямого правового регулювання кредитних відносин стало запровадження вимог до політики винагород (бонусів) для топ-менеджменту та ключових працівників банків, які приймають ризики. До ухвалення цієї директиви політика виплати винагород у європейському банківському

секторі часто стимулювала надмірне прийняття ризиків, коли банківські менеджери видавали величезні обсяги ризикованих кредитів корпораціям виключно заради виконання плану та отримання особистих короткострокових бонусів, що зрештою призводило до колосальних збитків для банку у майбутньому. Ст. 94(1)(g) ДВК 4 обмежує максимальний розмір бонусу стосовно гарантованої фіксованої зарплати. Більше того, директива вимагає відтермінування виплати значної частини такого бонусу на період від трьох до п'яти років, що змушує банківських працівників ретельно оцінювати довгострокову життєздатність суб'єкта господарювання-позичальника, а не лише сам факт успішного підписання чергової корпоративної кредитної угоди.[23]

Також завдяки ДВК 4 компетентні органи нагляду держав-членів отримали широкі повноваження для контролю за діяльністю комерційних банків на ринку корпоративного кредитування.[23]

Підсумовуючи, ДВК 4 є фундаментом банківського регулювання ЄС, спрямованим на підвищення стійкості сектору та гарантування безперебійного кредитування бізнесу.

ДВВНБ охоплює сферу управління банками та інвестиційними компаніями, що зазнають фінансових труднощів, яка забезпечує можливість їх реструктуризації або ліквідації без залучення державних коштів. [43]

ДСГВ в свою чергу охоплює сферу гарантування вкладів, зокрема, ця директива зобов'язує держави-члени гарантувати вкладникам повернення коштів до €100 000 на особу в одному банку у разі його банкрутства. [44]

1.3.1.2 Європейський банківський орган

Єдиний звід правил значною мірою спирається на Європейський банківський орган (ЄБО) - орган ЄС та один із трьох Європейських наглядових органів, створених у 2010 році. ЄБО відповідає за розробку двох типів обов'язкових технічних стандартів (так зване законодавство рівня 2): регуляторних технічних стандартів та

імплементаційних технічних стандартів . Це правила, делеговані законодавством рівня 1, які стають обов’язковими та безпосередньо застосовуються після затвердження Комісією. ЄБО також відповідає за видання керівних принципів та рекомендацій, які є необов’язковими правовими актами, що діють на засадах “дотримуйся або пояснюй”. ЄБО також розробила процедуру питань та відповідей, за допомогою якої вона відповідає на запитання зацікавлених сторін щодо практичного впровадження Єдиного зводу правил. Питання та відповіді не є юридично обов’язковими і не підпадають під принцип “дотримуйся або пояснюй”. Однак вони мають значну вагу, оскільки відповіді розробляються та затверджуються мережею національних органів, а також за участю Комісії. [38,61]

Єдиний звід правил мав би незначну ефективність, якби його по-різному застосовували різні органи нагляду. За відсутності наглядового органу на рівні ЄС нагляд за банками ЄС є роздробленим між національними органами держав-членів. З огляду на цю роздробленість, зближення (конвергенція) наглядових практик є необхідною для належного функціонування Єдиного зводу правил. [38]

ЄБО визначає зближення (конвергенцію) наглядових практик як дотримання спільних правил, застосування подібних методів нагляду та досягнення узгоджених результатів нагляду. Роль ЄБО у сприянні конвергенції наглядових практик охоплює три основні напрямки: (i) спільна культура нагляду, (ii) узгодженість у процесі наглядового огляду та оцінки та у результатах нагляду, а також (iii) сприяння функціонуванню наглядових колегій.[38,61]

ЄБО наділена широким спектром повноважень та інструментів для виконання свого наглядового мандату. До них належать: розробка технічних стандартів, координація діяльності компетентних органів у типових випадках та в надзвичайних ситуаціях, сприяння обміну інформацією, здійснення необов’язкового посередництва, сприяння виявленню та оцінці системного ризику, моніторинг ринкових змін, зокрема за допомогою стрес-тестів, координацію управління кризовими ситуаціями та їх урегулювання, системи гарантування вкладів та фонди урегулювання, сприяння делегуванню повноважень між компетентними органами, гармонізацію наглядових

практик та розвиток спільної наглядової культури, конвергенцію процесів наглядового огляду, проведення колегіальних оглядів; участь у колегіях, моніторинг та вирішення спорів у колегіях. Хоча ЄБО не є органом первинного нагляду, вона має повноваження видавати рішення, адресовані безпосередньо банкам, у випадках порушення законодавства Союзу, надзвичайних ситуацій та вирішення спорів. ЄБО також видає Європейський наглядовий посібник: набір необов'язкових найкращих практик нагляду, покликаний забезпечити конвергенцію в усьому ЄС. [38,45,61]

1.3.1.3. Правове регулювання Єдиного механізму нагляду

Для того щоб дослідити сучасний правовий режим кредитування бізнесу в ЄС необхідно також і дослідити Єдиний механізм нагляду (ЄМН).

Створення ЄМН ознаменувало перехід від традиційних принципів співпраці та координації між національними органами до наднаціональної централізації наглядових функцій. [39]

ЄМН був повністю створений у 2014 році, і надає Європейському Центральному банку (ЄЦБ) повноваження здійснювати пруденційний нагляд за банками.[39,47]

ЄМН ґрунтується на статті 127(6) ДФЄС, і відповідно до цієї статті Європейська Рада уповноважена приймати нормативні акти щодо покладення на ЄЦБ конкретних завдань з пруденційного нагляду за допомогою спеціальної законодавчої процедури. [39,47]

Основна нормативно-правова база ЄМН складається з: (1) Регламенту про ЄМН, який покладає на ЄЦБ конкретні завдання щодо пруденційного нагляду за банками, (2) регламенту, що вносить зміни до Регламенту Європейського банківського органу (ЄБО), та (3) Рамкового регламенту про ЄМН, в якому ЄЦБ детальніше описує завдання та повноваження, делеговані Регламентом про ЄМН. [39]

Крім того, ЄЦБ прийняв численні внутрішні акти для практичного визначення та регулювання новопридбаної сфери компетенції, такі як домовленості щодо: призначення представників до Наглядової ради, створення Адміністративної ради з

перегляду та Медіаційної групи, створення Комітету з етики, встановлення принципів Етичної рамки для ЄМН формулювання методології розрахунку наглядових зборів та впровадження розмежування між його функціями грошово-кредитної політики та наглядовими функціями. [39]

Єдиний звід правил, що застосовується до ЄМН, а також у масштабах ЄС у сфері банківського нагляду, переважно посиляється на РВК та ДВК, які містять правила щодо ліцензування банків, внутрішнього управління, розрахунку мінімальних вимог до капіталу, процесу внутрішньої оцінки достатності капіталу, процесу внутрішньої оцінки достатності ліквідності, процесу наглядового огляду та оцінки та санкції, що застосовуються до банків. [39]

У географічному сенсі сфера застосування ЄМН обмежується державами-членами-учасницями, до яких обов'язково входять держави-члени ЄС, що входять до зони євро, а також, за бажанням, держави-члени, які налагодили тісну співпрацю з ЄЦБ і тим самим добровільно приєдналися до ЄМН. [39,47]

До установ, що підлягають нагляду з боку ЄМН, належать кредитні установи, банківські групи, фінансові холдингові компанії, змішані фінансові холдингові компанії та філії, створені в державах-членах, що беруть участь у ЄМН, банками, зареєстрованими в державах-членах, що не беруть участі у ЄМН. Сфера застосування щодо установ не визначена прямо з посиланням на тип установ, що підпадають під дію ЄМН, але впливає непрямо з визначень, наведених в інших законодавчих джерелах, а саме з відповідних частин Єдиного зводу правил. Відповідно до критеріїв значущості банки ЄМН поділяються на: (1) значущі установи (**ЗУ**) , та (2) менш значущі установи (**МЗУ**) . Шість критеріїв значущості включають розмір активів банку (чи перевищують вони 30 млрд євро або 20 % ВВП держави-члена), важливість для економіки держави-члена, транскордонну діяльність та фінансування з боку Європейського фонду стабільності або Європейського фонду фінансової стабільності. На основі цих критеріїв станом на грудень 2023 року налічувалося 110 ЗУ, та близько 2000 МЗУ. [39,40,47]

Єдиний механізм нагляду передбачає подвійну модель здійснення наглядових повноважень: (1) прямий нагляд ЄЦБ, що застосовується до значущих установ, та (2) непрямий нагляд ЄЦБ, що застосовується до менш значущих установ, які безпосередньо перебувають під наглядом національних компетентних органів. Така подвійна система відповідає принципу централізованого контролю та децентралізованої операційної структури, за яким на ЄЦБ покладено кінцеву відповідальність за загальну ефективність та узгодженість ЄМН. [39,47]

ЄМН передбачає нову організаційну структуру в рамках ЄЦБ, і відбулася критична зміна із створенням незалежного та автономного внутрішнього органу, який виконує наглядові функції ЄЦБ - Наглядової ради. Відповідно до Регламенту про ЄМН, рішення ЄЦБ, пов'язані з пруденційним наглядом за банківською системою, повинні ухвалюватися Наглядовою радою. Проте розподіл завдань у рамках ЄЦБ має відповідати законодавчій вимозі, згідно з якою остаточною відповідальність за будь-які дії, вчинені ЄЦБ, залишається за Радою керуючих, і з цією метою було розроблено процедуру відсутності заперечень.[39,47]

Той факт, що Наглядова рада не є повністю відокремленою від Ради керуючих, відповідальною за монетарну політику, викликав питання щодо належного відокремлення наглядової функції від монетарної політики ЄЦБ та інших функцій центрального банку. Принцип відокремлення монетарної політики та пруденційного нагляду є важливим і дещо суперечливим питанням, і він значною мірою визначав процес розробки ЄМН. Основна ідея полягає в тому, що ці два завдання слід тримати окремо, щоб уникнути будь-якого потенційного конфлікту інтересів, і якщо вони обидва покладені на центральний банк, його внутрішня організація повинна включати відповідні механізми внутрішнього розмежування.[39]

За останні декілька років ЄЦБ покращив свої операційні можливості та провів комплексну реорганізацію своєї наглядової функції, що сприятиме нагляду за конкретними банками.[39]

1.3.1.4. Правове регулювання Єдиного механізму врегулювання

Єдиний механізм врегулювання (**ЄМВ**) було створено з метою досягнення більш глибокої конвергенції наглядових підходів та інтеграції функції врегулювання у країнах єврозони, а отже, для забезпечення упорядкованого врегулювання неплатоспроможних банків.[39,62]

ЄМВ було запроваджено у 2015-2016 роках і діє через Єдину раду з питань врегулювання (**ЄРПВ**), яка має повноваження вводити банк у процедуру врегулювання та використовувати інструменти врегулювання для реструктуризації або, за необхідності, рекапіталізації установи з метою запобігання кризі та уникнення фінансування порятунку за рахунок платників податків, включаючи використання коштів Єдиного фонду врегулювання (**ЄФВ**). [39,62]

ЄМВ ґрунтується на статті 114 ДФЄС, яка передбачає, що Європейський парламент та Європейська Рада можуть узгоджувати законодавчі заходи, прийняті для забезпечення функціонування внутрішнього ринку. Тому створення агентства на цій правовій основі допускається лише у виняткових випадках, якщо агентство приносить істотну користь для досягнення внутрішнього ринку, і саме це, як стверджується, має місце у випадку з ЄРПВ.[39,62]

ЄМВ ґрунтується на двох законодавчих актах: Регламенті про ЄМВ, який встановлює єдині правила врегулювання банків у рамках ЄМВ, та міжурядовій угоді про перерахування та взаємозабезпечення внесків до ЄФВ.[39,62]

Директива про відновлення та врегулювання банків (**ДВВНБ**) є однією найважливіших частин Єдиного зводу правил, яка запровадила нові інструменти кризового управління з метою забезпечення більш уніфікованого та ефективнішого способу подолання банківських криз у державах-членах ЄС. Основною мотивацією ДВВНБ є запровадження “третього шляху” між двома крайніми рішеннями, які історично застосовувалися до банківських криз (тобто фінансова допомога та банкрутство), що включає принцип “bail-in”, який вимагає від кредиторів нести частину витрат. Крім того, стосовно обов’язків, пов’язаних із планами відновлення банків та процесом врегулювання, домовленості щодо співпраці та обміну

інформацією між ЄЦБ та ЄРПВ було укладено у формі меморандуму про взаєморозуміння. [39]

ЄМВ відображає дворівневу систему ЄМН. Він охоплює всі суб'єкти, які беруть участь у ЄМН, а також інші транскордонні групи, в яких як материнська компанія, так і принаймні одна дочірня банківська установа зареєстровані у двох різних державах-членах Європейського Союзу. Решта установ підпадають під відповідальність національних органів з питань врегулювання, за винятком випадків, коли банк потребував доступу до Єдиного фонду врегулювання. Станом на 4 грудня 2019 року під компетенцію ЄРПВ підпадало 128 банків. [39,62]

Організація ЄМВ частково віддзеркалює організацію ЄМН щодо розподілу повноважень між ЄРПВ та національними органами з питань врегулювання, а також відповідальності ЄРПВ за загальне функціонування ЄМВ. [39,62]

Слід зазначити, що порівняно з ЄМН, ЄМВ набагато більше покладається на національні органи з питань врегулювання в оперативному плані, а рішення ЄРПВ здебільшого мають виконуватися національними органами з питань врегулювання. Крім того, загальні правила управління та прийняття рішень у рамках ЄМВ є досить складними, оскільки передбачають участь кількох органів (ЄРПВ, ЄЦБ, Європейської комісії та Ради ЄС), що є цілком зрозумілим у контексті правової бази ЄС, яка не дозволяє наділяти нове агентство ширшими дискреційними повноваженнями. [39,62]

Щоб процедури ЄРПВ працювали ефективно, вони мають виконуватися оперативно та у належній формі учасниками на рівні ЄС та національними органами регулювання, однак достатнього рівня співпраці у цій сфері ще не досягнуто. [39,62]

Другим складовим елементом ЄМВ є Єдиний фонд врегулювання. Він фінансується за рахунок внесків банківського сектору і повинен поступово замінити національні фонди врегулювання кризових ситуацій держав-членів, що беруть участь у програмі. Створення фонду врегулювання кризових ситуацій на рівні ЄС було предметом численних дискусій через аспект взаємного розподілу збитків, і для подолання

суперечливих питань, пов'язаних із ЄФВ, була необхідна спеціальна міжурядова угода.[39,62]

Цільовий розмір ЄФВ встановлено на рівні 1 % від депозитів, що підлягають покриттю, що еквівалентно 55 млрд євро. Порівнюючи розмір ЄФВ із випадками врегулювання окремих установ (таких як Нуро Real Estate, яка потребувала державної допомоги на суму понад 100 млрд євро), висловлюються побоювання щодо того, чи вистачить 55 млрд євро для всієї єврозони. Дослідники стверджують, що це можливо, але лише в рамках добре розробленої системи регулювання, нагляду та врегулювання, яка не лише зменшує ймовірність банкрутства банків, а й робить їх банкрутство безпечним.[39,62]

1.3.1.5. Вплив концепції сталого розвитку на правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в ЄС

Дослідження правового регулювання кредитування суб'єктів господарювання в ЄС на сучасному етапі неможливе без аналізу концепції сталого розвитку та, зокрема, Таксономії ЄС. Це зумовлено тим, що європейський фінансовий сектор, де банки відіграють ключову роль у фінансуванні підприємств, зазнає трансформації під впливом нових екологічних та правових вимог [18]. Банки є головними фінансистами підприємств у Європі, де малий та середній бізнес залежить від зовнішнього банківського фінансування майже на сімдесят відсотків [18]. Відповідно, будь-які європейські регуляторні зміни, спрямовані на перенаправлення капіталу в екологічно стійкі проєкти, безпосередньо впливають на правову природу кредитних відносин, умови кредитних договорів та процедури оцінки позичальників [20]. Впровадження екологічних, соціальних та управлінських (ESG) критеріїв у банківську діяльність перетворює Таксономію ЄС із суто екологічного орієнтира на один із центральних елементів фінансового та корпоративного права [20]. Правове регулювання кредитування більше не обмежується традиційними фінансовими показниками платоспроможності, оскільки тепер воно вимагає врахування нефінансових факторів, що робить Таксономію важливою частиною предмета даного магістерського дослідження [18].

Таксономія ЄС являє собою єдину правову систему визначень та класифікації екологічно стійких видів економічної діяльності [18]. У 2019 році ЄС ухвалив Європейський зелений курс, який є масштабною політико-правовою стратегією, спрямованою на досягнення повної кліматичної нейтральності європейської економіки до 2050 року [18]. Усвідомлюючи, що виключно державних коштів недостатньо для такої глобальної трансформації, європейські законодавці вирішили розробити правові механізми для залучення та перенаправлення приватних інвестицій у сталий розвиток [18]. Основною причиною створення Таксономії стала нагальна необхідність подолання проблеми так званого “грінвошингу”, коли фінансові продукти та види економічної діяльності безпідставно рекламувалися як екологічно чисті з метою введення в оману інвесторів та регуляторів [20]. Запровадження чіткої правової класифікації дозволило створити прозорі умови та абсолютно рівні правила гри для всіх компаній, що оперують на європейському ринку [18]. Таксономія законодавчо встановлює, що економічна діяльність є екологічно стійкою виключно у тому випадку, якщо вона робить суттєвий внесок в одну з шести ключових екологічних цілей [19]. До цих нормативно закріплених цілей належать пом’якшення наслідків зміни клімату, адаптація до зміни клімату, стає використання та охорона водних і морських ресурсів, перехід до економіки замкнутого циклу, запобігання та контроль забруднення, а також захист і відновлення біорізноманіття та екосистем [19]. Крім того, така діяльність юридично не повинна завдавати значної шкоди жодній з інших зазначених цілей [20].

Ця система спирається на розгалужену базу нормативно-правових актів ЄС [20]. Важливим рамковим документом є безпосередньо Регламент про Таксономію, який встановлює критерії для визначення екологічно стійкої економічної діяльності [18]. Цей рамковий Регламент тісно переплітається та доповнюється Директивою про розкриття інформації щодо сталого фінансування, яка набула чинності у березні 2021 року [20]. Вона зобов’язує учасників фінансових ринків публічно розкривати детальну інформацію про те, як саме екологічні та соціальні ризики інтегруються в їхні процедури прийняття інвестиційних та кредитних рішень [20]. Надзвичайно важливу роль у цій системі відігравала також Директива про нефінансову звітність,

ухвалена у 2014 році, яка вперше на законодавчому рівні зобов'язала великі компанії розкривати нефінансову інформацію щодо свого екологічного сліду [18]. Однак, зважаючи на зростаючі потреби ринку, на зміну їй прийшла нова Директива про корпоративну звітність зі сталого розвитку, яка значно розширила коло підзвітних суб'єктів з одинадцяти тисяч до понад п'ятдесяти тисяч європейських підприємств [18]. Відповідно до цієї нової Директиви, компанії зобов'язані використовувати Європейські стандарти звітності зі сталого розвитку, які стандартизують правила розкриття інформації та забезпечують її аудитуваність і порівнюваність [20]. Крім того, з 2024 року починає застосовуватися Директива про корпоративну належну обачність щодо сталого розвитку, яка покладає на компанії обов'язок виявляти, пом'якшувати та усувати негативний вплив на права людини та довкілля у всьому глобальному ланцюжку створення вартості [20].

Банківський сектор як ключовий елемент економіки додатково регулюється правилами пруденційного нагляду в рамках Регламентів та Директив про вимоги до капіталу [20]. Відповідно до цих актів, банки зобов'язані здійснювати розкриття інформації про кліматичні ризики в рамках третього рівня базельських вимог до капіталу [18]. Уся ця сукупність взаємопов'язаних директив і регламентів створює єдине правове поле, в якому Таксономія виступає головним мірилом екологічної стійкості корпоративного та фінансового секторів [20].

Імплементация цих нормативно-правових актів здійснює колосальний вплив на правове регулювання кредитування бізнесу, встановлюючи нові вимоги як до підприємств-позичальників, так і до банків-кредиторів [20].

Для банків як професійних кредиторів нові правові реалії означають необхідність повної перебудови внутрішніх кредитних процедур та систем управління ризиками на всіх етапах кредитного циклу [20]. ЄБО отримав надзвичайно широкі повноваження у цій сфері регулювання, випустивши обов'язкові до виконання настанови щодо видачі та моніторингу кредитів [20]. Ці настанови вимагають від європейських банків включати екологічні, соціальні та управлінські фактори в математичні та правові моделі оцінки кредитоспроможності будь-якого

позичальника [20]. Згідно з новими обов'язковими стандартами ЄБО, найбільші комерційні банки ЄС законодавчо зобов'язані регулярно публікувати свій Коефіцієнт зелених активів та Коефіцієнт відповідності банківського портфеля Таксономії [18].

Банки тепер змушені на практиці здійснювати складний багатоступеневий процес оцінки кредитного ризику, який обов'язково включає перевірку загального екологічного профілю самого партнера та детальну оцінку ризику конкретного фінансованого ним інвестиційного проєкту. Якщо комерційний банк вирішує продовжувати фінансувати підприємства з вуглецевомістких галузей, він стикається зі значним нормативним зростанням розрахованого ризику сталого розвитку. Відповідно до макропруденційного регулювання, це прямо вимагає від такого банку формування та утримання додаткового дорогоцінного резервного капіталу для покриття підвищених системних ризиків, що робить такі кредити для банку економічно вкрай не вигідними [20].

З боку бізнесу як позичальників правові вимоги також стали суворішими, оскільки їхній фактичний доступ до банківського фінансування тепер прямо і безпосередньо залежить від їхньої юридичної та фактичної здатності відповідати критеріям Таксономії [20]. Корпоративні позичальники зобов'язані регулярно заповнювати детальні екологічні анкети банку, розраховувати та документально підтверджувати свій вуглецевий слід за трьома сферами охоплення, а також юридично гарантувати дотримання прав людини у власних ланцюжках постачання [20]. Компанії, які здатні документально підтвердити високу частку своїх доходів, що повністю відповідають Таксономії ЄС, отримують значні конкурентні переваги під час укладання кредитних договорів [19].

Дослідження ринку синдикуваного кредитування доводять, що формалізоване збільшення частки доходів від перехідної діяльності компанії-позичальника чітко корелює із здешевленням кредиту [19]. Більше того, банки стають більш лояльними до таких клієнтів і рідше вимагають від них жорсткого майнового заставного забезпечення, покладаючись на їхню стратегічну екологічну стійкість [19]. Натомість ті підприємства, які не можуть або не бажають адаптуватися до новітніх

європейських екологічних стандартів, неминуче стикаються зі стрімким зростанням відсоткових ставок за кредитами [20]. Також кредитні договори з такими позичальниками обтяжуються екологічними ковенантами, порушення яких юридично кваліфікується як подія дефолту з правом банку вимагати дострокового погашення позики [18]. У багатьох випадках недотримання вимог Таксономії призводить до повної відмови банківської установи у наданні фінансування через невідповідність внутрішньому комплаєнсу банку [20].

Як бачимо, Таксономія ЄС перетворилася з декларативного документа на потужний правовий інструмент прямої дії. Використовуючи банківський сектор як головний важіль впливу, цей правовий механізм фактично примушує весь європейський та пов'язаний з ним глобальний бізнес до екологічної трансформації [20].

1.3.1.6. Правове регулювання краудфіндингу контексті кредитування суб'єктів господарювання ЄС

Також у кваліфікаційній роботі хотілося б зачепити питання правового регулювання краудфіндингу в контексті кредитування суб'єктів господарювання. Ця форма фінансування стала альтернативою традиційному банківському кредитуванню в ЄС. Відповідно до Регламенту ЄС 2020/1503 (**Регламент про краудфіндинг**) (основний нормативно-правовий акт, який регулює дану сферу), краудфіндинг дедалі більше утверджується як ефективна форма альтернативного фінансування для стартапів та малих і середніх підприємств, яка зазвичай спирається на залучення відносно невеликих інвестицій від широкого кола осіб. Краудфіндинг робить значний внесок у забезпечення доступу до фінансування для малого та середнього бізнесу та безпосередньо сприяє завершенню формування Союзу ринків капіталу в Європі. Брак доступу до фінансування для малих і середніх підприємств є серйозною макроекономічною проблемою навіть у тих державах-членах Європейського Союзу, де доступ до банківського фінансування залишався стабільним під час фінансових криз. Крім того, як зазначається у преамбулі Регламенту про краудфіндинг, окрім забезпечення альтернативного джерела капіталу, краудфіндинг пропонує бізнесу й інші суттєві переваги, зокрема він дозволяє на практиці перевірити та валідувати

бізнес-ідею, надає підприємцям доступ до великої кількості людей, які можуть надати цінні ідеї та інформацію, а також слугує потужним маркетинговим інструментом для підвищення впізнаваності бренду позичальника.[21]

Європейський Союз прийняв рішення створити єдине правове регулювання цієї сфери на наднаціональному рівні через серйозні проблеми, що існували на внутрішньому ринку. До прийняття цього документа держави-члени мали власні національні режими регулювання, які були адаптовані до місцевих ринків, але суттєво відрізнялися між собою щодо умов роботи платформ, дозволених видів діяльності та вимог до їх авторизації. Ця фрагментація правового поля вздовж національних кордонів створювала суттєві юридичні витрати для роздрібних інвесторів, яким було важко визначити правила, що застосовуються до транскордонних послуг. Одночасно це стримувало надавачів послуг від розширення своєї діяльності на інші держави-члени ЄС. У результаті ринок краудфандингу залишався переважно національним, що позбавляло бізнес доступу до фінансування, особливо на менших національних ринках. Саме для того, щоб подолати ці нормативні перешкоди, сприяти транскордонному фінансуванню бізнесу та забезпечити високий і однаковий рівень захисту інвесторів шляхом встановлення єдиної регуляторної бази на рівні всього ЄС. При цьому важливо підкреслити, що згідно з статтею 1(2)(a), Регламент про краудфандинг стосується виключно фінансування суб'єктів господарювання і не поширюється на споживче кредитування фізичних осіб для їхніх особистих потреб.[21]

Для розуміння правової природи цих відносин необхідно звернутися до статті 2(1)(a) Регламенту про краудфандинг, де “краудфандингова послуга” визначається як поєднання інтересів інвесторів та власників проєктів щодо фінансування бізнесу через використання краудфандингової платформи. Надання таких послуг передбачає взаємодію трьох основних типів учасників. Першим учасником є власник проєкту, яким, відповідно до статті 2(1)(h), може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка шукає фінансування через платформу. Другим учасником є інвестор, тобто будь-яка фізична або юридична особа, яка через краудфандингову платформу надає

позики або набуває цінні папери. Третім, і центральним елементом цієї системи, є надавач послуг краудфандингу, яким виступає юридична особа, що надає ці послуги і виступає організацією-посередником. Відповідно до статті 2(1)(d), такий надавач управляє краудфандинговою платформою, яка є загальнодоступною інформаційною системою на базі Інтернету.[21]

Сам Регламент про краудфандинг концептуально виділяє два основні види краудфандингу для бізнесу. Перший вид - це кредитний краудфандинг, який полягає у сприянні в наданні позик бізнесу. Другий вид - це інвестиційний краудфандинг, який передбачає розміщення без твердого зобов'язання оборотних цінних паперів та допущених інструментів, випущених власниками проєктів.[21]

Механізм функціонування кредитного краудфандингу дуже чітко розмежовується з класичною банківською діяльністю, що має важливе значення для макропруденційного регулювання. Згідно з преамбулою, платформи кредитного краудфандингу лише сприяють укладенню кредитних договорів безпосередньо між інвесторами та власниками проєктів. Надавач послуг краудфандингу в жодний момент не діє як кредитор власника проєкту і не бере кредитний ризик на свій власний баланс. Це відрізняє його від кредитної установи, яка видає кредити за власний рахунок та залучає депозити. Фінансові обсяги такого альтернативного кредитування також обмежені регламентом. Відповідно до статті 1(2)(c), краудфандингові пропозиції підпадають під дію Регламенту про краудфандинг лише у тому випадку, якщо загальна сума залучених коштів для одного власника проєкту не перевищує порогове значення у 5 000 000 євро протягом дванадцяти місяців.[21]

Цей регламент встановлює вимоги до всіх етапів кредитування бізнесу через краудфандинг, починаючи з етапу створення самої платформи. Відповідно до статті 3(1), надавати краудфандингові послуги можуть виключно юридичні особи, які засновані в ЄС та отримали відповідну авторизацію від компетентних органів своєї держави-члена. Стаття 12 передбачає комплексну перевірку під час процедури авторизації, під час якої заявник повинен надати детальну програму діяльності, вичерпний опис механізмів корпоративного управління, систем внутрішнього

контролю, опис операційних ризиків, а також надійний план безперервності бізнесу, який гарантуватиме обслуговування кредитів навіть у разі банкрутства самої платформи. Крім того, фізичні особи, які управляють платформою, згідно зі статтею 12(3), повинні мати бездоганну ділову репутацію, що підтверджується відсутністю судимостей за порушення комерційного законодавства, законодавства про неплатоспроможність, фінансових послуг або відмивання грошей, а також володіти достатніми знаннями і професійним досвідом. Фінансова стійкість самих платформ забезпечується вимогами статті 11, яка зобов'язує їх постійно мати пруденційні гарантії у формі власних коштів або страхового поліса у розмірі щонайменше 25 000 євро або однієї чверті своїх фіксованих накладних витрат за попередній рік.[21]

Оскільки йдеться безпосередньо про кредитування комерційної діяльності, правове регулювання оцінки кредитних ризиків та прозорості ціноутворення є дуже важливим. Якщо надавач послуг краудфандингу бере на себе функцію визначення ціни краудфандингової пропозиції, тобто розраховує відсоткову ставку за кредитом для бізнесу, він зобов'язаний діяти у відповідності до статті 4(4) Регламенту про краудфандинг. Платформа повинна здійснити обґрунтовану та професійну оцінку кредитного ризику власника проєкту ще до того, як пропозиція буде опублікована для інвесторів, обов'язково враховуючи ризик дефолту позичальника. Ця оцінка повинна базуватися на достатній та достовірній інформації, включаючи, за її наявності, перевірені аудитом фінансові звіти підприємства за останні два фінансові роки. Регламент також вимагає від платформи проводити актуальну оцінку кожної позики в момент її видачі, у разі виникнення обґрунтованої ймовірності невиконання зобов'язань позичальником, безпосередньо після настання дефолту, а також у випадках, якщо платформа технічно сприяє виходу кредитора з проєкту до настання фінального строку погашення кредиту. Для забезпечення прозорості ринку, згідно зі статтею 20, платформи, що сприяють наданню позик, зобов'язані щорічно оприлюднювати на своєму вебсайті рівень дефолтів за кредитами на їхній платформі щонайменше за останні тридцять шість місяців, а також публікувати розгорнутий звіт із зазначенням очікуваних та фактичних рівнів дефолтів у розрізі різних категорій ризику.[21]

До бізнесу, який виступає в ролі позичальника, також висуваються правові вимоги на етапі допуску до фінансування. Відповідно до статті 5 Регламенту про краудфандинг, краудфандингова платформа несе юридичну відповідальність за проведення мінімального рівня належної обачності щодо всіх власників проєктів. Ця процедура обов'язково включає отримання документальних доказів того, що власник проєкту, як суб'єкт господарювання, не має жодної кримінальної історії щодо порушень у сферах комерційного права, законодавства про банкрутство, надання фінансових послуг, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або шахрайства. Додатковою вимогою є те, що компанія-позичальник не може бути заснована в юрисдикції, що не співпрацює з ЄС у податковій сфері, або в третій країні, яка визнана такою, що має високий рівень ризику відмивання коштів та фінансування тероризму.[21]

Центральним елементом Регламенту про краудфандинг є багаторівнева система захисту прав інвесторів, які виступають фактичними кредиторами європейських суб'єктів господарювання. Регламент запроваджує правову диференціацію всіх інвесторів на кваліфікованих та некваліфікованих, що детально визначено у статті 2(1)(j) та (k), а також у Додатку II. Для захисту некваліфікованих інвесторів, які не володіють глибокими фінансовими знаннями, застосовуються спеціальні, значно суворіші вимоги, викладені у статті 21. Перш ніж надати такому інвестору повний доступ до інвестування, платформа повинна провести вступний тест на знання, оцінивши його попередній інвестиційний досвід, розуміння фінансових ризиків та загальний фінансовий стан. Наступним кроком є вимога до некваліфікованих інвесторів пройти симуляцію їхньої здатності нести потенційні фінансові збитки, яка розраховується на рівні десяти відсотків від їхнього підтвердженого чистого капіталу. Якщо такий інвестор вирішує інвестувати суму, що перевищує одну тисячу євро або п'ять відсотків його чистого капіталу в одну конкретну позику, платформа юридично зобов'язана отримати від нього явне підтвердження згоди та надати йому додаткове чітке попередження про ризик повної втрати інвестованих коштів. Крім того, стаття 22 встановлює для інвестиційних ринків механізм захисту - переддоговірний період на роздуми тривалістю чотири календарні дні. Протягом

цього критичного часу некваліфікований інвестор має безумовне право відкликати свою пропозицію інвестувати або видати позику без надання жодних пояснень та без застосування до нього будь-яких штрафних санкцій.[21]

Замість класичного банківського кредитного договору чи громіздкого проспекту емісії цінних паперів, основою прозорості та розкриття інформації у краудфандингу є Ключовий інформаційний документ, вимоги до якого викладені у статті 23 та деталізовані у Додатку I. Цей документ складається безпосередньо власником проєкту, тобто бізнесом, який шукає фінансування, і що важливо для швидкості залучення капіталу, не потребує попереднього формального затвердження державним регулятором. Проте надавач послуг краудфандингу несе пряму відповідальність за перевірку цього документа на предмет повноти, коректності та зрозумілості. Також ключовий інформаційний документ обов'язково повинен містити стандартизоване попередження про те, що ця інвестиція не покривається державними схемами гарантування вкладів чи компенсації інвесторам. Для проєктів, що передбачають кредитний краудфандинг, Частина G Додатка I вимагає детального розкриття природи, тривалості та умов пропонованої позики, застосовуваних відсоткових ставок, наявних заходів щодо зниження ризиків, таких як наявність застави або поручителів, а також точного графіка погашення основної суми та відсотків. Документ також повинен розкривати інформацію про будь-які факти дефолтів власника проєкту за іншими кредитними договорами протягом останніх п'яти років та чітко описувати процедуру обслуговування позики у разі невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань.[21]

Насамкінець, Регламент про краудфандинг містить антикорупційні норми та правила організації вторинного ринку. Згідно зі статтею 8, для запобігання конфлікту інтересів краудфандингові платформи не можуть мати власну фінансову частку в жодній пропозиції, що розміщена на їхньому сайті. Їхнім мажоритарним акціонерам, які володіють понад двадцятьма відсотками капіталу, а також менеджерам та працівникам заборонено діяти в якості власників проєктів або позичальників на власній платформі, що унеможливорює маніпуляції з умовами кредитування. Стаття

25 дозволяє платформам створювати спеціальну дошку оголошень. На цій дошці клієнти можуть публічно рекламувати свій інтерес щодо купівлі або продажу раніше виданих позик чи придбаних інструментів.[21]

1.3.1.7. Правове регулювання філій кредитних установ із третіх країн, які активно працюють на внутрішньому ринку Європейського Союзу

Згідно з Директивою про вимоги до капіталу (ЄС) 2024/1619 (ДВК 6), окрім екологічної трансформації кредитного процесу, про який ми говорили в підрозділі 1.3.1.5. “Вплив концепції сталого розвитку на правове регулювання кредитування суб’єктів господарювання в ЄС” ДВК 6 усуває давню і серйозну прогалину у правовому регулюванні кредитування суб’єктів господарювання, яка стосується філій кредитних установ із третіх країн, які активно працюють на внутрішньому ринку Європейського Союзу. [22]

ЄС це запровадив шляхом створення єдиної гармонізованої регуляторної бази. Як зазначається у преамбулі ДВК 6, до ухвалення цього нормативного документа вимоги до таких іноземних філій, через які неєвропейські банківські групи масово кредитували європейський бізнес, визначалися переважно розрізненим та фрагментованим національним законодавством окремих держав-членів. Це історично створювало небезпечну ситуацію за якої філії з менш суворих третіх країн могли пропонувати більш вигідні умови корпоративного кредитування за рахунок відсутності жорстких вимог до власного капіталу в певних європейських юрисдикціях, що ставило локальні європейські банки у вкрай нерівні конкурентні умови на ринку кредитів. ДВК 6 відтепер зобов’язує, щоб будь-яка іноземна філія установи з третьої країни обов’язково проходила процедуру авторизації у компетентному органі приймаючої держави-члена, довівши свою здатність неухильно виконувати єдині загальноєвропейські мінімальні стандарти банківської діяльності. Для забезпечення адекватної наглядової оцінки ризиків запроваджується юридична класифікація таких філій на дві окремі категорії залежно від сумарного обсягу їхніх місцевих активів та загального рівня складності здійснюваних ними кредитних та депозитних операцій. Відповідно до ст. 1(13) ДВК 6, якою додано ст.

48e, філії першого класу, які здійснюють масштабне комерційне кредитування та обсяг активів яких перевищує п'ять мільярдів євро, підлягають значно жорсткішим пруденційним вимогам нагляду, включаючи суворе зобов'язання постійно утримувати мінімальний капітальний ендаумент для забезпечення надійного покриття ризиків від виданих кредитів європейським компаніям. Крім того, передбачено, що компетентні банківські органи держав-членів тепер мають право застосовувати унікальний і дуже дієвий наглядовий інструмент, так звану вимогу про субсидіаризацію, що дозволяє європейському регулятору законно змусити системно важливу кредитну установу з третьої країни припинити свою роботу через просту філію і створити повноцінне юридичне дочірнє підприємство в ЄС, яке підпадатиме під усі без винятку норми європейського банківського регулювання. Ця кардинальна і дуже важлива зміна гарантує, що всі без винятку фінансові установи, незалежно від їхнього походження чи материнської юрисдикції, які займаються кредитуванням суб'єктів господарювання в Європі, підпорядковуються абсолютно однаковим правилам управління ризиками, включаючи ті самі жорсткі вимоги щодо звітності, оцінки кредитоспроможності та врахування кліматичних ризиків позичальників. Для беззаперечного гарантування безумовного виконання всіх вищеописаних нових правил кредитування Директива (в ст. 1(19), якою внесено зміни до ст. 65) також суттєво розширює арсенал законних повноважень компетентних органів щодо застосування санкцій та різноманітних заходів наглядового впливу на банки. Згідно з ст. 1(20) ДВК 6, якою внесено зміни до ст. 66, у тих негативних випадках, коли кредитна установа систематично і свідомо ігнорує законодавчі вимоги щодо належної оцінки ризиків сталого розвитку під час видачі комерційних кредитів або грубо порушує пруденційні вимоги щодо капіталу, регулятор може накладати значні фінансові адміністративні штрафи та вимагати широкого публічного розкриття інформації про такі порушення, що гарантовано негативно вплине на ділову репутацію банку на ринку. Європейські регулятори наділяються законним правом адміністративно обмежувати або навіть повністю і безстроково забороняти банку здійснювати певні види прибуткової діяльності, включаючи безпосередню видачу нових кредитів корпоративним клієнтам у найбільш екологічно ризикованих

секторах економіки, якщо це створює об'єктивну загрозу для фінансової стабільності самої кредитної установи. [22]

1.3.1.8. Правове регулювання відкритого банкінгу (Open Banking) та його вплив на кредитування бізнесу: аналіз ДПП 2 та ДПП 3

Для повноцінного дослідження правового регулювання доступу суб'єктів господарювання до кредитного фінансування неможливо оминати увагою концепцію “відкритого банкінгу”, яка була імплементована через Директиву (ЄС) 2015/2366 про платіжні послуги на внутрішньому ринку (ДПП 2) та продовжує свій розвиток у запропонованому пакеті Директиви про платіжні послуги 3 (ДПП 3). Згідно з преамбулою ДПП 2, головною метою цього нормативного акта було створення рівних умов для нових постачальників платіжних послуг та стимулювання інновацій на фінансовому ринку. Хоча ця директива прямо не регулює процес видачі кредитів, вона важлива з точки зору оцінки кредитоспроможності позичальників. Головною перешкодою для малого та середнього бізнесу в отриманні кредиту є інформаційна асиметрія: традиційний банк, у якому компанія має рахунок, володіє всією історією її транзакцій, тоді як альтернативні кредитори (інші банки, краудфандингові платформи, небанки) не мають доступу до цих даних для адекватної оцінки ризиків. Запровадивши правовий механізм відкритого обміну фінансовими даними, ДПП 2 зруйнувала цю монополію на інформацію.[25,60]

Відповідно до статті 67 ДПП 2, запроваджується новий правовий статус суб'єкта фінансового ринку - надавача платіжних послуг з надання відомостей із рахунків (НППНВР). Згідно з цією нормою, користувач платіжних послуг (у нашому контексті - суб'єкт господарювання) має право надати згоду НППНВР на доступ до консолідованої інформації про один або кілька своїх платіжних рахунків, відкритих в одному або різних банках. У розрізі кредитування бізнесу це означає, що компанія, яка бажає отримати кредит, може через НППНВР надати потенційному кредитору миттєвий, цифровий та верифікований доступ до своєї реальної історії транзакцій, грошових потоків та балансів. Це дозволяє кредитору проводити оцінку ризиків на

основі реальних фінансових даних у режимі реального часу, замість того, щоб покладатися на застарілу фінансову звітність чи паперові довідки.[25]

Згідно зі статтею 67(3) ДПП 2, на банки, які обслуговують рахунки клієнтів (в укр. законодавстві вони визначені як надавачі платіжних послуг з обслуговування рахунку або **НППОР**), покладається вимога не чинити перешкод у наданні таких послуг. Відповідно до цієї статті, банки (НППОР) зобов'язані забезпечити НППНВР об'єктивний, недискримінаційний та пропорційний доступ до даних клієнта виключно на підставі прямої згоди самого позичальника (суб'єкта господарювання). Фактично ця норма заборонила банкам блокувати передачу даних своїх клієнтів компаніям-конкурентам, які можуть запропонувати бізнесу більш вигідні умови кредитування.[25]

Незважаючи на інноваційний прорив ДПП 2 у 2015 році, на практиці в цьому акті було виявлено низку технічних та регуляторних недоліків, які органи ЄС мають намір виправити у новому пакеті регулювання - ДПП 3 та Регламенті про платіжні послуги (**РПП**). Відповідно до преамбул та пояснювальних записок до проекту ДПП 3 та РПП, Європейська Комісія констатувала наявність суттєвих перешкод у функціонуванні API-інтерфейсів (програмних засобів, які дозволяють різним системам безпечно обмінюватися даними), через які традиційні банки ускладнювали НППНВР доступ до даних. У контексті кредитування бізнесу такі технічні перебої призводили до того, що кредитори могли отримувати неповну інформацію або втрачати доступ до даних під час критичних етапів прийняття рішення про видачу позики.[26,60]

Відповідно до нових положень проекту ДПП 3 та РПП щодо функціонування спеціалізованих інтерфейсів (API), встановлюються значно суворіші вимоги до продуктивності та безперебійності доступу до фінансових даних. Згідно з цими оновленими правилами, банки будуть позбавлені можливості створювати штучні перешкоди, такі як вимоги додаткової багаторазової автентифікації без нагальної потреби при кожному запиті даних. Для кредитування бізнесу це нововведення є важливим, оскільки дозволяє перевести кредитний процес від разової перевірки

позичальника до безперервного моніторингу. Якщо спеціалізовані інтерфейси за ДППЗ працюватимуть безперебійно, кредитор зможе на законних підставах автоматично моніторити “фінансове здоров’я” позичальника протягом усього строку дії кредитного договору, динамічно збільшуючи кредитні ліміти при зростанні доходів бізнесу або застосовуючи заходи раннього реагування при падінні ліквідності.[26,60]

Також у ДПП 3 посилюється контроль суб’єктів господарювання над власними даними. Відповідно до цих положень, банки повинні будуть надати клієнтам зручні цифрові інформаційні панелі, де компанія-позичальник зможе в режимі реального часу бачити, яким саме кредиторам чи скоринговим платформам вона надала доступ до своїх рахунків, і за потреби миттєво відкликати цю згоду. Це створює правовий баланс: з одного боку, кредитори отримують надзвичайно деталізовані дані для прийняття рішень, а з іншого - бізнес зберігає повний юридичний контроль над своєю комерційною таємницею.[26,60]

1.3.1.9. Правове регулювання забезпечення виконання зобов’язання в кредитних трансакціях

У сучасній комерційній практиці надання кредитів бізнесу практично ніколи не відбувається у формі бланкових (незабезпечених) кредитів, позик. Банки зазвичай вимагають ліквідну заставу для мінімізації власних кредитних ризиків. Відповідно, неможливо комплексно розкрити тему кредитування бізнесу в ЄС без розуміння того, як саме на рівні ЄС функціонує правовий режим фінансового забезпечення та як кредитор може швидко повернути свій капітал у разі невиконання позичальником зобов’язань.

Директива 2002/47/ЄС про угоди щодо фінансового забезпечення (**Директива 2002/47/ЄС**) була прийнята з метою створення уніфікованого та безпечного правового середовища для використання фінансових активів як застави на території ЄС. До її появи транскордонне забезпечення стикалося з проблемою, що кожна держава-член ЄС мала власні вимоги щодо реєстрації застави, обов’язкової участі

судів у процесі стягнення та специфічні правила банкрутства, які могли анулювати заставу в останній момент. Директива 2002/47/ЄС була розроблена, щоб усунути ці бар'єри, забезпечити фінансову стабільність ЄС та стимулювати вільний рух капіталу через механізм швидкої застави. [59]

Оскільки Директива 2002/47/ЄС створює максимально прискорений, позасудовий та захищений від процедур банкрутства механізм стягнення для найпопулярніших видів застави, вона виступає базовим інструментом забезпечення для великих корпоративних кредитів, синдікованих позик та складних транскордонних фінансових операцій. [59]

Дія Директиви 2002/47/ЄС поширюється виключно на певних визначених суб'єктів. Відповідно до статті 1, для застосування спрощеного режиму фінансового забезпечення щонайменше однією зі сторін угоди має виступати публічний орган, центральний банк, міжнародна фінансова організація або фінансова установа (зокрема кредитна установа (банк), страхова компанія чи інвестиційний фонд). [59]

Для сфери корпоративного кредитування ключовим є те, що контрагентом банку за такою угодою може бути звичайна юридична особа. Натомість Директива встановлює абсолютну заборону на застосування її норм до угод за участю фізичних осіб (споживачів). [59]

Предмет забезпечення за статтею 2 обмежений виключно найбільш ліквідними активами: кошти на банківських рахунках, фінансовими інструментами, як-от акції чи облігації, та кредитними вимогами. Нерухомість, транспорт або обладнання не можуть бути предметом забезпечення за цією директивою. [59]

Важливою новелою, яка закріплена в статті 3 цієї директиви, є повне спрощення формальностей, що забороняє державам-членам вимагати для дійсності застави будь-яких реєстраційних дій чи нотаріального посвідчення. Єдиною вимогою залишається письмовий доказ надання забезпечення та фактичний перехід активу під контроль кредитора. Подальший захист кредитора забезпечується статтею 4, яка дозволяє у разі невиконання зобов'язань самотійно реалізувати заставу шляхом її

продажу або привласнення за ринковою ціною без звернення до суду чи проведення аукціонів. Можливість такого привласнення є потужним засобом захисту банку-кредитора в європейському правовому полі. [59]

Окрім цього, заставодержатель має право використовувати надану фінансову заставу так, ніби він є її повним власником (якщо це передбачено договором). Якщо він вирішить скористатися цим правом, він зобов'язаний повернути еквівалентну суму застави. [59]

Стаття 7 гарантує те, що держави-члени ЄС будуть визнавати угоди про взаємозалік навіть у тому випадку, якщо заставодавець або заставодержатель є учасником процедури банкрутства або реорганізації. [59]

Насамкінець, Стаття 8 Директиви забороняє державам-членам ЄС застосовувати свої національні правила про банкрутство до угод про фінансове забезпечення у певних випадках. Такі угоди не можуть бути визнані недійсними або такими, що втратили чинність, наприклад, з урахування змін ринкової вартості. [59]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в ЄС є комплексною наднаціональною системою, що ґрунтується на повноваженнях Союзу щодо забезпечення функціонування внутрішнього ринку (ст. 114 ДФЄС). Роль інституцій ЄС полягає у створенні уніфікованої інфраструктури, яка через механізми гармонізації та практику Суду Справедливості ЄС усуває дискримінаційні бар'єри для вільного руху капіталу та послуг.

Фундаментом цієї системи є Єдиний звід правил (РВК/ДВК 4), який імплементує стандарти Базель III через жорсткі пруденційні вимоги до капіталу (мінімум 8%), ліквідності та прозорості. Наглядова органи на наднаціональному рівні представлені Європейським банківським органом, Європейським центральним банком та Єдиною радою з питань врегулювання, що мінімізує системні ризики через інструмент bail-in за рахунок акціонерів і кредиторів, а не платників податків.

Сучасний етап розвитку характеризується впровадженням ESG-критеріїв та Таксономії ЄС, що робить екологічні та соціальні чинники обов'язковими при оцінці кредитоспроможності, стимулюючи “зелену” трансформацію бізнесу. Паралельно з цим, Регламент про краудфандинг та директива про платіжні послуги 2 розширюють доступ малих та середніх підприємств до альтернативного фінансування та відкритого банкінгу через точну оцінку ризиків на основі реальних даних.

Водночас Директива 2002/47/ЄС забезпечує спрощений транскордонний режим стягнення фінансової застави поза загальними процедурами банкрутства, а новітня ДВК 6 встановлює єдині правила гри для банків із третіх країн. У сукупності ці заходи гарантують фінансову стійкість, прозорість та рівну конкуренцію на всьому просторі Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Повноваження Національного банку України щодо кредитування суб'єктів господарювання

Розгляд правового регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні буде неповним без ґрунтовного аналізу ролі, особливого правового статусу та владних повноважень Національного банку України (НБУ). Важливість дослідження функцій НБУ в контексті корпоративного кредитування зумовлена тим, що НБУ виступає ключовим регулятором усього макроекономічного та фінансового середовища держави. Хоча центральний банк не є безпосереднім учасником кредитних правовідносин і не здійснює прямого комерційного кредитування підприємств реального сектору економіки (окрім випадків передбачених законодавством), його нормативно-правові акти, монетарні рішення та наглядові дії виступають тим базисом, який визначає вартість фінансових ресурсів, обсяги ліквідності банківської системи та жорсткість правил оцінки кредитних ризиків.

Конституційною основою, що безпосередньо визначає роль НБУ у формуванні кредитного середовища, виступає стаття 100 Конституції України. Ця норма наділяє Раду Національного банку України конституційним повноваженням розробляти основні засади грошово-кредитної політики та здійснювати контроль за її проведенням. Для ринку корпоративного кредитування це положення має важливе значення, оскільки саме грошово-кредитна (монетарна) політика є тим стратегічним орієнтиром, який задає макроекономічні тренди, визначає пріоритети монетарного регулювання та рівень доступності кредитних ресурсів для бізнесу.[27]

Окрім цього, варто згадати і статтю 99 Конституції України, яка закріплює забезпечення стабільності грошової одиниці як основну функцію центрального банку. Лише за умови виконання цієї функції та досягнення цінової стабільності суб'єкти господарювання отримують здатність планувати довгострокові інвестиційні

проекти та розраховувати окупність капіталовкладень. Зі свого боку, кредитори в умовах стабільності можуть адекватно оцінювати вартість грошей у часі. [27,28]

Для розуміння того, як саме НБУ впливає на кредитні правовідносини, вкрай важливо з'ясувати його інституційну сутність як центрального банку держави. Саме цей особливий статус відокремлює його від класичних органів виконавчої влади та наділяє виключною монополією на емісію національної валюти. Згідно ст. 2 Закону України “Про Національний банк України” (**Закон про НБУ**) Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України. [28]

У цьому визначенні закріплена подвійна правова природа НБУ: з однієї сторони, він є центральним банком, тобто, банківською установою, яка має право здійснювати певні банківські операції у порядку, визначеному банківським законодавством, а з іншої сторони - особливим органом державного управління. [29]

Ключовим для визначення правового статусу НБУ є поняття його автономії. Національний банк України є органом зі спеціальним статусом. Це означає, що він не відноситься до жодної гілки влади. Така особливість правового статусу НБУ зумовлена, в першу чергу, його основною функцією - забезпеченням стабільності гривні. Для виконання цієї функції НБУ повинен бути наділений певною самостійністю та незалежністю від інших органів державної влади. [29]

Згідно ст. 4 Закону про НБУ є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених цим Законом випадках - також за рахунок Державного бюджету України. НБУ не відповідає за зобов'язаннями фінансових установ, а фінансові установи не відповідають за зобов'язаннями НБУ, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання. НБУ може відкривати свої установи, філії та представництва в Україні, а також представництва за її межами. [28]

Як бачимо, НБУ є повністю інституційно, організаційно та фінансово самостійним органом. Його автономія є необхідною передумовою для прийняття об'єктивних, економічно обґрунтованих рішень. Завдяки такій незалежності НБУ здатний формувати послідовні та довгострокові правила гри на ринку кредитування, залишаючись максимально захищеним від політичного тиску чи короткострокових інтересів виконавчої влади.

НБУ наділений значним обсягом повноважень, які визначають контури кредитного ринку та поведінку його учасників. Перш за все, слід виділити повноваження у сфері розроблення та реалізації грошово-кредитної (монетарної) політики, що деталізовані у статті 25 Закону про НБУ. Важливим інструментом макроекономічного впливу на доступність кредитів для бізнесу є процентна політика, головним елементом якої є встановлення розміру облікової ставки. Облікова ставка НБУ є монетарним індикатором, який задає орієнтир вартості залучених та розміщених грошових коштів для всіх суб'єктів грошово-кредитного ринку. Механізм впливу цього інструменту полягає в тому, що змінюючи розмір облікової ставки НБУ впливає на вартість ресурсів на міжбанківському ринку. Ця вартість, у свою чергу, позначається на відсоткових ставках за комерційними кредитами для суб'єктів господарювання. У періоди, коли НБУ констатує зниження інфляційних ризиків та приймає рішення про зниження облікової ставки, кредити стають дешевшими та доступнішими для бізнесу, що стимулює активність суб'єктів господарювання. Натомість підвищення облікової ставки, яке застосовується для стримування інфляційних процесів, призводить до подорожчання кредитних коштів, що знижує активність на кредитному ринку і змушує підприємства відкладати реалізацію проектів. [28]

Окрім прямої процентної політики, важливим для забезпечення безперервності процесу кредитування є повноваження НБУ надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи. Надаючи кредити рефінансування комерційним банкам, НБУ підтримує ліквідність банківської системи. Це гарантує, що фінансові установи матимуть достатньо ресурсів для виконання своїх зобов'язань перед клієнтами та для продовження кредитування

підприємств навіть у періоди економічних потрясінь. У взаємозв'язку з цим перебуває повноваження щодо регулювання норм обов'язкових резервів для банків, яке є дієвим інструментом управління кредитним мультиплікатором. Зменшення норм резервування регулятором вивільняє додаткові кошти, які банки отримують право спрямувати на кредитування суб'єктів господарювання. І навпаки, їх збільшення вилучає ліквідність з ринку, зменшуючи можливості банків видавати нові кредити. [28]

Другий блок повноважень НБУ стосується сфери банківського регулювання та нагляду, що спирається на статті 55 та 58 Закону про НБУ. Як зазначається у статті 55 цього ж закону головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. НБУ здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп у межах та порядку, передбачених законодавством України. Окрім цього, з метою захисту інтересів вкладників і кредиторів, а також забезпечення фінансової надійності, НБУ встановлює для банків обов'язкові пруденційні нормативи. Серед них ключову роль відіграють нормативи капіталу (нормативи достатності капіталу та коефіцієнт левериджу), ліквідності, кредитного ризику, інвестування та буферів капіталу. [28]

Ще одним елементом пруденційного регулювання, відповідно до ст. 59 Закону про НБУ, є повноваження НБУ визначати розміри, порядок формування та використання резервів банків, інших фінансових установ, для покриття можливих втрат за кредитами, резервів для покриття валютних, відсоткових та інших ризиків банків, цих фінансових установ. [28]

Третім напрямом регуляторного впливу є повноваження НБУ на ринках небанківських фінансових послуг. НБУ набув повноважень щодо регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, зокрема фінансових компаній та кредитних спілок. Ці суб'єкти також є активними учасниками ринку кредитування бізнесу, відіграючи роль у сегменті мікро- та малого підприємництва.

Відповідно до статей 55-1, 58, 61 Закону про НБУ, НБУ встановлює пруденційні вимоги для таких установ, вимоги до їхнього капіталу, розкриття інформації та прозорості структур власності, а також здійснює нагляд за їх дотриманням. Це означає, що правові засади кредитування суб'єктів господарювання в Україні уніфікуються єдиним регулятором, що усуває можливості для зловживань розбіжностями в регулюванні та формує єдині стандарти відповідальної поведінки кредиторів [28].

Важливим нововведенням у діяльності НБУ стало створення та адміністрування Кредитного реєстру Національного банку України, правові засади функціонування якого закріплено у статті 27 Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”. Цей інструмент спрямований на вирішення проблеми асиметрії інформації на кредитному ринку. Збір інформації про кредитні операції банків та стан заборгованості позичальників дозволяє регулятору здійснювати моніторинг концентрації кредитних ризиків у масштабах всієї фінансової системи. Для суб'єктів господарювання функціонування такого реєстру має подвійний ефект. З одного боку, їхня кредитна історія стає прозорою для банківської системи, що полегшує доступ до кредитів для сумлінних позичальників. З іншого боку, наявність інформації в реєстрі ускладнює отримання нових позик для компаній, які мають непогашені проблемні заборгованості в інших фінансових установах, оскільки банки зобов'язані враховувати ці дані при розрахунку кредитного ризику.[30]

Необхідно також згадати про повноваження НБУ у сфері фінансового моніторингу та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. НБУ встановлює вимоги до банків щодо вивчення їхніх клієнтів. Для суб'єкта господарювання це означає необхідність проходження процедури ідентифікації, розкриття інформації про своїх кінцевих бенефіціарних власників та підтвердження легальності джерел походження коштів.[32]

Нарешті, розглядаючи повноваження НБУ в системі регулювання кредитного ринку, необхідно вказати на законодавчі обмеження його діяльності, які також впливають на правовий режим кредитування в Україні. Згідно зі статтею 71 Закону про НБУ,

регулятору заборонено надавати кредити безпосередньо юридичним та фізичним особам (за винятком рефінансування банків та інших випадків передбачених законодавством). Ця заборона має чітке економіко-правове обґрунтування: вона розмежовує макроекономічні функції центрального банку та комерційні інтереси суб'єктів господарювання. Заборона прямого кредитування виключає можливість фінансування конкретних підприємств за рахунок емісії грошей. Аналогічним чином стаття 54 цього ж закону встановлює заборону на пряме фінансування дефіциту державного бюджету. Завдяки цим обмеженням НБУ зберігає свою незалежність і залишається регулятором, що встановлює правила гри, а не учасником ринку комерційного кредитування.[28]

2.2. Сучасний правовий режим кредитування бізнесу в Україні

Цивільний кодекс України (ЦКУ) закріплює базові вимоги і рамки для залучення зовнішнього капіталу. Для суб'єктів господарювання ключовими інструментами в цій сфері виступають договір позики та кредитний договір. Незважаючи на їхню спільну економічну спрямованість, яка полягає у наданні фінансових ресурсів на умовах повернення, ці правочини мають певні юридичні відмінності, які варто розрізняти суб'єктам господарювання для обрання оптимальної моделі фінансування та мінімізації правових ризиків.

Правова природа договору позики розкривається у статті 1046 ЦКУ, згідно з якою одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. [37]

Для суб'єкта господарювання важливе значення має реальна природа цього договору, адже він вважається укладеним лише з моменту фактичного передання грошей або речей. Письмова форма є обов'язковою згідно зі статтею 1047 ЦКУ. На підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена

розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми.[37]

Окремої уваги потребує питання оплатності позикових відносин між суб'єктами господарювання. Відповідно до статті 1048 ЦКУ, законодавець встановлює презумпцію оплатності позики, зазначаючи, що позикодавець має право на одержання процентів, якщо інше не встановлено договором або законом. Тут важливо підкреслити застереження, що хоча за замовчуванням грошова позика у передбачає нарахування процентів на тому рівні, який сторони передбачили у договорі (або якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки НБУ), сторони також наділені правом прямо передбачити у договорі його безпроцентний характер. [37]

Важливо зауважити, що у позичальника, відповідно до статті 1049 ЦКУ виникає обов'язок повернути позикодавцеві позику у строк та в порядку, що встановлені договором. При чому сама позика, зокрема, вважається повернутою в момент зарахування грошової суми, що позичалася, на банківський рахунок позикодавця. Якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.[37]

Якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, згідно зі ст. 1050 ЦКУ, він зобов'язаний сплатити грошову суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.[37]

Також варто зазначити, що у статті 1052 ЦКУ передбачено, що у разі невиконання позичальником обов'язків, встановлених договором позики, щодо забезпечення повернення позики, а також у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання або погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності, позикодавець має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики

та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 ЦКУ, якщо інше не встановлено договором.[37]

Натомість кредитний договір є вузькоспеціалізованим інструментом професійного фінансування, правовий режим якого визначено статтею 1054 Цивільного кодексу України. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Кредитний договір укладається у письмовій формі, а якщо він укладений з недодержанням письмової форми, то такий договір є нікчемним.[37]

Кредитодавець може відмовитися від надання кредиту повністю або частково за наявності обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. А також, у разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту кредитодавець має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором.[37]

Відповідно до статті 1056-1 ЦКУ процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною. Розмір процентів, тип процентної ставки (фіксована або змінювана) та порядок їх сплати за кредитним договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів на дату укладення договору. Також ця стаття забороняє фінансовим установам в односторонньому порядку збільшувати розмір фіксованої процентної ставки. Будь-яка спроба зафіксувати таке право у договорі з бізнесом є нікчемною. [37]

2.2.1. Банківське кредитування суб'єктів господарювання

Дослідження сучасного правового регулювання банківського кредитування бізнесу в Україні доцільно розпочати із Закону України “Про банки і банківську діяльність” (**Закон про банки**). Банки виступають ключовими джерелами кредитного капіталу

для реального сектору економіки. Як наслідок, законодавчі рамки, що регулюють функціонування банків, прямо визначають правову природу, межі та умови реалізації банківських кредитних правовідносин. Закон про банки закріплює правовий статус банківських установ як фінансових посередників та встановлює вимоги до порядку здійснення ними банківських операцій. [33]

Закон формує інституційну основу виникнення кредитних правовідносин. Відповідно до положень статті 2 Закону, банківська діяльність визначається як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. [33]

Це визначення юридично закріплює так звану “банківську тріаду”. Це сукупність трьох операцій, одночасне виконання яких становить виключну правосуб’єктність банку. З правової точки зору це означає, що жодна інша юридична особа, окрім банку, не має права здійснювати всі ці дії в комплексі. [33]

Перший елемент - залучення у вклади коштів. Юридично означає виникнення зобов’язальних правовідносин, де банк виступає боржником перед необмеженим колом осіб (публічний характер залучення). Банківський вклад передбачає обов’язковість повернення суми та сплату процентів, що регулюється договором банківського вкладу. [37]

Другий елемент стосується розміщення цих коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. Коли банк видає кредит, він використовує власні ресурси сформовані з вкладів. [33,37]

Третій елемент - відкриття та ведення рахунків є операційним фундаментом, який забезпечує правовий режим грошових коштів у безготівковій формі. [37]

Набуття статусу банку детально регламентоване законодавством. Стаття 17 Закону про банки встановлює вимоги щодо державної реєстрації банків. Згідно з цією нормою, юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, подає

документи для проведення її державної реєстрації виключно після того як НБУ погодить статут цієї юридичної особи. Крім цього, стаття 19 Закону про банки визначає, що банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії (тобто після того як НБУ внесе у Державний реєстр банків запис про право юридичної особи або філії іноземного банку на здійснення банківської діяльності). Таким чином, встановлюється спеціальний порядок допуску до ринку кредитування, що є гарантією співпраці позичальників із перевіреними фінансовими установами.[33]

В статті 47 Закону про банки надається перелік банківських послуг, які дозволяється надавати виключно банку. Зокрема до цих послуг відноситься надання коштів та банківських металів у кредит за рахунок залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від власного імені, на власних умовах та на власний ризик. Це положення відмежовує банківське кредитування від кредитних операцій інших небанківських фінансових установ, підпорядковуючи його спеціальним правилам та підвищеному рівню нагляду.[33]

В цьому контексті важливо зазначити, що в статті 2 Закону про банки надається визначення банківського кредиту - це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.[33]

Окрему увагу в контексті фінансування бізнесу слід звернути на статтю 49 Закону про банки, яка безпосередньо присвячена кредитним операціям. Законодавець зобов'язує банки створити структурний підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням. Норми цієї статті вимагають від банківських установ дотримуватися основних принципів кредитування (забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості) під час надання кредитів суб'єктам господарювання. Закон вказує на обов'язок банку перевіряти кредитоспроможність позичальника як до моменту

укладення кредитного договору, так і в процесі його виконання. Це положення трансформує кредитування з простої цивільно-правової угоди у фінансово-моніторинговий процес. Також стаття 49 встановлює вимоги до забезпечення кредитів, зазначаючи, що бланкові кредити можуть надаватися лише за окремих визначених обставин, тоді як загальним правилом кредити надаються під заставу майна, гарантії, поруки або інше забезпечення. Важливо, що за загальним правилом надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків. У разі несвоєчасного погашення кредиту або процентів за його користування банк має право видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання, якщо це передбачено договором. Окрім цього банки зобов'язані використовувати інформацію з Кредитного реєстру для оцінки кредитного ризику.[33]

Аспектом впливу Закону про банки на відносини кредитування бізнесу є встановлення системи корпоративного управління ризиками. Стаття 44 Закону зобов'язує банки створювати систему управління ризиками, що впливає на внутрішні процедури оцінки корпоративних позичальників. Суб'єкти господарювання стикаються з наслідками цієї норми через необхідність проходження процедур комплаєнсу, фінансового моніторингу та оцінки їхніх бізнес-моделей кредитними комітетами банків.[33]

Вплив на кредитування мають також запобіжні механізми, встановлені Законом про банки. Зокрема, стаття 52 детально регламентує порядок здійснення угод із пов'язаними з банком особами. Забороняється надавати кредити суб'єктам господарювання, які є пов'язаними з банком особами, на умовах, що є сприятливішими за звичайні ринкові умови. До таких умов належать прийняття меншого забезпечення, встановлення знижених відсоткових ставок або надання кредитів особам, фінансовий стан яких не дозволив би отримати кредит на загальних підставах. Ця норма спрямована на те, щоб забезпечити рівні конкурентні умови для всіх суб'єктів господарювання, що звертаються за фінансуванням.[33]

Елементом, що впливає на обсяги та умови кредитування є державне регулювання діяльності банків, яке здійснюється НБУ, зокрема, в таких формах як, встановлення обов'язкових пруденційних нормативів, визначення норм обов'язкових резервів для банків, встановлення вимог до визначення (розрахунку) банками розміру ризиків, притаманних їхній діяльності, рефінансування банків. Це передбачено статтею 66 Закону про банки, яка в тому числі визначає індикативне регулювання банків.[33]

Окрім наведеного, Закон визначає інформаційне середовище кредитування. Статті 60-62 Закону регулюють питання банківської таємниці, встановлюючи баланс між правом суб'єкта господарювання на конфіденційність його фінансової інформації та потребами держави й інших кредиторів у прозорості. Водночас в статті 67-1 Закону про банки передбачається функціонування Кредитного реєстру НБУ про який ми писали в розділі 2.1. “Повноваження Національного банку України щодо кредитування суб'єктів господарювання”. Ця норма внесла суттєві зміни у правове поле кредитування, оскільки зобов'язала банки передавати інформацію про кредитні операції юридичних осіб до централізованої бази даних. Для суб'єктів господарювання це означає, що їхня кредитна історія стає доступною для оцінки учасниками банківського сектору, що підвищує відповідальність позичальників та впливає на вартість і доступність кредитних ресурсів у майбутньому.[33]

2.2.2. Кредитування суб'єктів господарювання фінансовими компаніями

Поряд із банківським сектором, невід'ємною складовою сучасного механізму кредитування суб'єктів господарювання є ринок небанківських фінансових послуг. Закон України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” (**Закон про фінпослуги**), визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування ринку фінансових послуг та надання таких послуг, зокрема, небанківськими установами. Цей нормативно-правовий акт встановлює статус фінансових компаній як альтернативних кредиторів для бізнесу, регламентує порядок їх доступу на ринок та визначає правила взаємодії з клієнтами. [30]

Перед тим як розглянути детальніше Закон про фінпослуги, необхідно дослідити суб'єктний склад правовідносин на ринку небанківського фінансування. У статті 1 Закону про фінпослуги законодавець визначає надавача фінансових послуг як фінансову установу, яка має право надавати фінансові послуги. В свою чергу, відповідно до цієї ж статті, фінансова установа - це юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої регулятором. При цьому до таких установ, окрім банків, належать кредитні спілки, ломбарди, страхові компанії, страховики зі спеціальним статусом, фінансові компанії. Виокремлюючи категорію небанківських фінансових установ, Закон про фінпослуги, в тому числі, визначає тих суб'єктів, які можуть виступати альтернативними кредиторами для бізнесу. Враховуючи галузеву специфіку, основним небанківським кредитором для суб'єктів господарювання виступає саме фінансова компанія. На відміну від кредитних спілок, які обмежені у кредитуванні юридичних осіб наявністю членства у спілці, або ломбардів, чия діяльність зводиться до фінансування виключно під заклад майна, фінансова компанія наділена найбільш широкою правоздатністю щодо структурування корпоративних позик на ринкових умовах.[30]

Базовим елементом правового регулювання є визначення самої природи кредиту як фінансової послуги в контексті небанківського фінансування. Відповідно до статті 4 Закону про фінпослуги, надання коштів у кредит прямо віднесено до вичерпного переліку фінансових послуг. При цьому кредит, згідно з статтею 1 Закону про фінпослуги, визначається як грошові кошти, які надаються надавачем фінансових послуг (кредитодавцем) особі (позичальнику) у користування на поворотній основі на визначений строк із сплатою процентів. На відміну від банківського кредитування, яке нерозривно пов'язане із залученням депозитів, фінансові компанії здійснюють кредитування суб'єктів господарювання за рахунок власного капіталу або коштів, залучених на інших, недепозитних підставах. Ця відмінність визначає специфіку пруденційного нагляду за такими кредиторами: оскільки вони не ризикують грошима масового вкладника, регуляторні вимоги до їхньої капіталізації

та ліквідності відрізняються від банківських нормативів, що дозволяє фінансовим компаніям фінансувати більш ризиковані бізнес-проекти, які не проходять жорсткий комплаєнс у банківських установах. Для суб'єкта господарювання це означає наявність легального доступу до альтернативних джерел позикового капіталу, що є важливим для малих та середніх підприємств, стартапів або компаній з нестандартними бізнес-моделями.[30]

Розкриваючи правову природу діяльності фінансових компаній у сфері фінансування бізнесу, необхідно звернути увагу на статтю 29 Закону про фінпослуги. Законодавець наділяє фінансову компанію правом здійснювати не лише безпосереднє надання коштів у кредит, але й надавати гарантії, послуги факторингу та фінансового лізингу. Для суб'єкта господарювання такий перелік видів фінансових означає можливість обирати найбільш економічно доцільну форму фінансування.[30]

Правоздатність небанківської установи виступати кредитором у господарських правовідносинах виникає виключно за умови проходження процедури авторизації. Закон про фінпослуги встановлює вимоги до доступу на ринок, що є гарантією захисту інтересів як самих позичальників, так і фінансової системи загалом. Стаття 37 Закону детально регламентує підстави для відмови у видачі ліцензії фінансовій компанії та ломбарду. Відповідно до цієї норми, НБУ, зокрема, має право відмовити заявнику у статусі фінансової установи, якщо структура власності такої юридичної особи є непрозорою, її керівники або власники істотної участі не відповідають вимогам, які встановлює НБУ, чи статутний капітал заявника не відповідає вимогам щодо мінімального розміру статутного капіталу. В контексті кредитування бізнесу жорсткість вимог статті 37 означає, що суб'єкти господарювання вступають у кредитні відносини з юридичними особами, легальність капіталу та управлінська структура яких попередньо перевірені державою. Це мінімізує ризики укладення фіктивних кредитних договорів, а також захищає позичальника від раптового припинення діяльності кредитора через його невідповідність ліцензійним умовам.[30]

Договірне оформлення кредитних відносин з небанківськими установами також підпорядковується вимогам статті 9 Закону про фінпослуги. Ця норма встановлює істотні умови для договорів про надання фінансових послуг. Зокрема, такий договір укладається виключно в письмовій формі (у паперовій або електронній формі). Також законодавець вказує на нікчемність договорів, укладених з порушенням вимог щодо письмової форми. [30]

Дієвим механізмом забезпечення законності та стабільності у сфері небанківського корпоративного кредитування є закріплена Законом про фінпослуги система нагляду за діяльністю фінансових установ. Відповідно до статті 24 цього закону, НБУ здійснює пруденційний нагляд. Його мета полягає у забезпеченні фінансової стійкості надавача послуг та захисті інтересів клієнтів. У контексті фінансування суб'єктів господарювання це означає, що регулятор наділений повноваженнями систематично оцінювати рівень кредитного ризику компанії, якість її системи корпоративного управління та внутрішнього контролю, а також перевіряти дотримання пруденційних нормативів. Оцінюванню підлягає як загальний фінансовий стан кредитора, так і його окремі операції, з метою виявлення негативних тенденцій. Якщо фінансова компанія вдається до надмірно ризикової кредитної політики, яка становить загрозу виконанню її зобов'язань, регулятор застосовує заходи впливу та коригувальні заходи. Таким чином, стаття 24 Закону формує інституційні запобіжники проти виникнення неплатоспроможних кредиторів, гарантуючи підприємствам стабільність виконання укладених договорів та мінімізуючи ризики раптового банкрутства фінансової установи, що могло б призвести до дострокового стягнення боргів із позичальників.[30]

Доповнюючи систему контролю, стаття 21 Закону про фінпослуги запроваджує право регулятора застосовувати професійне судження. Згідно з цією нормою, НБУ здійснює нагляд, виходячи з принципів пріоритету суті над формою, співмірності та комплексного аналізу. Регулятор уповноважений оцінювати правочини, операції та фінансовий стан надавачів послуг, а також життєздатність їхніх бізнес-моделей не лише за формальними критеріями, але й за їх фактичним економічним змістом. Для

ринку кредитування бізнесу імплементація професійного судження має прямі наслідки: фінансові компанії, усвідомлюючи ризик якісної перевірки своїх активів регулятором, змушені більш ретельно та глибоко аналізувати бізнес-моделі суб'єктів господарювання, що звертаються за фінансуванням. Застосування цього підходу унеможливорює використання фінансових компаній для схемного кредитування пов'язаного бізнесу або приховування заборгованості, оскільки регулятор має законне право визнати такі операції ризиковими на підставі власного обґрунтованого сумніву, навіть якщо юридично документи відповідають вимогам законодавства. Важливо підкреслити, що ідентичні норми щодо застосування професійного судження поширюються і на банківські установи відповідно до статті 67 Закону про банки, що свідчить про уніфікацію наглядових підходів держави на всьому ринку кредитування бізнесу.[30]

Насамкінець, норми профільного законодавства імплементують обов'язок надавачів фінансових послуг надавати інформацію до Кредитного реєстру НБУ який детальніше ми аналізували раніше. Зокрема фінансові компанії зобов'язані передавати до реєстру інформацію про кредитні операції суб'єктів господарювання та стан виконання ними зобов'язань.[30]

2.2.3. Вплив воєнного стану на кредитування суб'єктів господарювання

У зв'язку з початком повномасштабної війни НБУ був змушений оперативно реагувати на безпрецедентний виклик для фінансової системи, і саме з цією метою було прийнято постанову Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 18 “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану”. Цей нормативно-правовий акт запровадив обмеження для стабілізації економіки, що безпосередньо вплинуло на правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання та змінило правила взаємодії бізнесу з банками.[34]

У цій постанові НБУ запровадив жорсткі правила щодо мінімізації валютних ризиків у кредитуванні. Відповідно до підпункту 1 пункту 19-3 постанови, банкам забороняється здійснювати реструктуризацію заборгованості за кредитними

договорами, укладеними з клієнтами-позичальниками, шляхом зміни валюти виконання зобов'язання з іноземної валюти на гривні. Також підпункт 2 пункту 19-3 встановлює пряму заборону на надання кредитів у національній валюті з метою погашення клієнтом-позичальником банківських кредитів в іноземній валюті, що включає заборону на погашення процентів та інших платежів.[34]

Особливий масив регулювання присвячено питанням транскордонного кредитування та обслуговування зовнішніх боргів бізнесу. Абзац перший пункту 14 загалом забороняє уповноваженим установам здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України. Однак для збереження можливості залучення іноземного фінансування суб'єктами господарювання передбачено низку винятків. Наприклад, підпункт 18 пункту 12 дозволяє купівлю іноземної валюти для поповнення рахунку клієнта-резидента з метою виконання умов кредитного договору, укладеного з міжнародними фінансовими організаціями.[34]

Крім того, підпункт 28 пункту 14 цієї постанови дозволяє резидентам-позичальникам переказувати кошти для сплати процентних платежів за кредитами від нерезидентів, якщо такі кредити були повністю або частково одержані до 20 червня 2023 року, а також за умови абсолютної відсутності простроченої заборгованості за таким договором станом на 24 лютого 2022 року. Для стимулювання залучення нового капіталу в економіку підпункт 43 пункту 14 дозволяє переказ коштів з метою виконання боргових зобов'язань за кредитами від нерезидентів, що надходять в Україну після 20 червня 2023 року.[34]

Проте обслуговування таких нових зовнішніх кредитів підлягає додатковому ціновому обмеженню. Згідно з пунктом 19-6 постанови, проведення валютних операцій за цими кредитами дозволяється лише за умови, що розмір виплат за користування позикою не перевищує максимальної процентної ставки у розмірі 12 відсотків річних. Контроль за дотриманням цього ліміту здійснюють уповноважені банки під час кожної чергової валютної операції відповідно до деталізованих вимог пункту 19-7 постанови.[34]

Спеціальні правові гарантії передбачені для кредитних угод, пов'язаних із міжнародними та державними партнерами. Підпункт 42 пункту 14 дозволяє транскордонний переказ коштів для виконання боргових зобов'язань перед нерезидентом, якщо такий кредит наданий за участю міжнародних фінансових організацій або іноземного експортно-кредитного агентства чи іноземної держави. Це створює сприятливі умови для українських суб'єктів господарювання, які залучають міжнародне фінансування.[34]

Логічним продовженням доповнень до стабілізаційних заходів, визначених постановою № 18, стала постанова Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 22 “Про особливості регулювання ліквідності банків у період дії воєнного стану”. Якщо перший документ встановив загальну регуляторну рамку та обмеження для проведення операцій, то другий забезпечив правові підстави для безперебійного підкріплення банківської системи ліквідністю, що є критично важливим для збереження спроможності фінансових установ кредитувати реальний сектор економіки в умовах воєнного стану. [35]

Важливим елементом цього регулювання є запровадження гнучких процедур рефінансування, які безпосередньо впливають на кредитний потенціал банків. Відповідно до пункту 1 постанови № 22, НБУ здійснює операції з надання кредитів рефінансування строком до одного року. Це дозволяє фінансовим установам підтримувати стабільні обсяги кредитних портфелів суб'єктів господарювання навіть у періоди значного відтоку коштів.[35]

Динамічність правового регулювання вартості кредитних ресурсів забезпечується через механізм автоматичного коригування процентних ставок. Згідно з пунктом 3-1 постанови № 22, процентна ставка за кредитами рефінансування, наданими на строк понад 90 днів, підлягає коригуванню протягом строку користування ними у разі зміни облікової ставки Національного банку. [35]

Правове регулювання ліквідності за постановою № 22 також містить виражений безпековий компонент, що кореспондує з обмеженнями, встановленими у постанові

№ 18. Операції з рефінансування не проводяться з установами, у структурі власності яких присутні власники істотної участі або остаточні ключові учасники, які є громадянами держави-агресора. Це створює надійний правовий бар'єр для недопущення використання державних фінансових ресурсів суб'єктами, що пов'язані з агресором, захищаючи національні інтереси та стабільність фінансової системи.[35]

Також важливо відзначити норму пункту 3-5 постанови № 22, яка дозволяє банкам, що віднесені до категорії проблемних з певних підстав, допускатися до участі в операціях з рефінансування протягом дії воєнного стану. Це є винятковим стабілізаційним заходом, який запобігає припиненню обслуговування клієнтів такими банками та дозволяє їм продовжувати виконання зобов'язань у сфері кредитування бізнесу навіть у надскладних фінансових умовах. [35]

Подальшим кроком у розвитку спеціального регулювання стала постанова Правління НБУ № 23 від 25 лютого 2022 року “Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп”, яка запроваджує низку регуляторних послаблень та спеціальних процедур, які впливають на правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання .[36]

В цій постанові відбулася зміна підходів до оцінки кредитного ризику. Згідно з підпунктом 1 пункту 2 Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану (Правила), затверджених постановою № 23, банкам дозволено протягом періоду з 24 лютого 2022 року до 31 січня 2027 року не застосовувати вимоги щодо використання інформації, наявної в Кредитному реєстрі НБУ, під час визначення класу боржників. Це спрощує процедуру оцінки для банків, оскільки знімає обов'язок враховувати певну негативну інформацію, що в умовах війни могло б автоматично перешкоджати кредитуванню багатьох підприємств.[36]

Такоє відбулися зміни у частині моніторингу заставного майна. Підпунктом 2 пункту 2 Правил передбачено зупинення відліку часу для здійснення перевірки наявності та стану майна, отриманого в заставу, якщо воно розташоване на територіях активних

бойових дій або тимчасово окупованих територіях. Це звільняє банки від виконання формальних процедур, які об'єктивно неможливо здійснити через загрозу безпеці, і водночас дозволяє зберігати такі активи в розрахунках без надмірного навантаження через порушення строків перевірки.[36]

Постанова № 23 також впроваджує специфічні ознаки дефолту, адаптовані до воєнних реалій. Пункт 2-9 Правил визначає, що банки повинні враховувати такі фактори, як значне пошкодження або знищення майна боржника, втрату ринків збуту або розташування значної частини бізнесу на окупованих територіях як індикатори дефолту. [36]

Крім того, Постанова регулює питання пріоритетності кредитування енергетичної галузі. Пункт 2-16 Правил встановлює можливість застосовувати підвищені коефіцієнти ліквідності (0,9 для довірчої власності та 0,75 для застави) для обладнання, призначеного для використання у сферах енергетики та розподіленої генерації, за кредитами, наданими після 1 червня 2024 року. Це робить кредитування таких проєктів більш доступним та привабливим для банківського сектору. [36]

Підсумовуючи, аналіз наведених нормативно-правових актів НБУ дозволяє зробити висновок, що правове регулювання кредитування бізнесу в умовах воєнного стану трансформувалося у гнучку систему, спрямовану на балансування між жорсткою фінансовою стабільністю та необхідністю підтримки реального сектору економіки.

2.3 Порівняльний аналіз правового регулювання кредитування бізнесу в Україні та ЄС та перспективи гармонізації українського законодавства до *acquis* ЄС

Комплексне дослідження правового режиму кредитування суб'єктів господарювання в Україні та ЄС виявляє як концептуальні спільні риси, так і суттєві інституційні та нормативні розбіжності. Ці відмінності зумовлені різними історичними шляхами формування фінансових ринків, різницею в масштабах економік, а також тим фактом, що правова система ЄС має наднаціональний характер, тоді як українська - є суто національною і наразі функціонує в умовах воєнного стану.

Головна відмінність між Україною та ЄС полягає в архітектурі наглядових органів. В Україні НБУ є єдиним регулятором, який поєднує виключну монополію на емісію національної валюти, розробника монетарної політики та органу пруденційного нагляду як за банківським, так і за небанківським фінансовим секторами. Повноваження НБУ, визначені Законом про НБУ, Законом про банки та Законом про фінпослуги охоплюють весь цикл: від ліцензування до застосування професійного судження при оцінці кредитних ризиків. [28,30,33]

Натомість в ЄС діє складна, багаторівнева система. Правове регулювання спирається на Єдиний звіт правил (РВК/ДВК), але імплементується через розгалужену інституційну мережу. ЄБО здійснює правотворчу діяльність, а саме розробку обов'язкових регуляторних та імплементацийних технічних стандартів, які деталізують загальні пруденційні вимоги на рівні ЄС. ЄЦБ в рамках ЄМН здійснює прямий нагляд за значущими установами, ліцензування кредитних установ (банків), оцінка достатності капіталу та ліквідності, а також застосування санкцій за порушення пруденційних норм. А ЄРПВ має повноваження ініціювати процедуру реструктуризації або капіталізації банку, що опинився на межі банкрутства. Така диверсифікація в ЄС запобігає концентрації влади в одному органі та забезпечує систему стримувань і противаг, тоді як українська модель НБУ дозволяє приймати більш швидкі та оперативні рішення, що стало критичною перевагою в умовах повномасштабної війни. [28,38,39]

Разом з тим, перспектива набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі об'єктивно зумовить докорінну трансформацію правового статусу НБУ. Після повноцінної інтеграції до ЄС чинна модель управління зазнає суттєвої структурних змін, оскільки НБУ набуде статусу національного компетентного органу у межах загальноєвропейської інституційної архітектури. Цей процес органічно супроводжуватиметься делегуванням частини суверенних регуляторних повноважень на наднаціональний рівень. [39]

Насамперед це торкнеться сфери нормотворчості: НБУ вже не формуватиме правила гри на кредитному ринку повністю автономно, а буде юридично зобов'язаний

неухильно імплементувати обов'язкові технічні стандарти та настанови ЄБО. Крім того, відбудеться поступовий перерозподіл повноважень у сфері нагляду та кризового управління. У перспективі прямий пруденційний нагляд за найбільшими українськими банками, які відповідатимуть європейським критеріям значущих установ, інтегруватиметься у спільні механізми під керівництвом ЄЦБ. НБУ при цьому збереже повноваження щодо нагляду за менш значущими установами, проте здійснюватиме його за єдиною методологією ЄЦБ. Подібні зміни стосуватимуться й процедур антикризового менеджменту, адже питання врегулювання неплатоспроможності системно важливих банків вимагатимуть тісної координації з Єдиною радою з питань врегулювання. [38,39,47]

Таким чином, входження України до ЄС означатиме для ринку кредитування перехід від суто національного регулювання до інституційної синхронізації з ЄС. Це передбачає, що в майбутньому НБУ, як національний компетентний орган від України як держави-члена ЄС, буде здійснювати свою компетенцію у сфері регулювання кредитування тією мірою, якою Союз не скористався для гармонізації фінансових та банківських правил на наднаціональному рівні.

Поряд із інституційною перебудовою, вагомим аспектом порівняння є механізми подолання інформаційної асиметрії між кредитором та бізнесом. У цьому напрямі Європейський Союз пішов шляхом лібералізації фінансових даних через ДПП 2 та майбутню ДПП 3. Відкритий банкінг в ЄС розширює доступ малого та середнього бізнесу до кредитування, руйнуючи інформаційну монополію традиційних банків і надаючи кредиторам структурований доступ до реальних транзакційних потоків компанії. [25,60]

Україна здійснила важливий крок назустріч європейським стандартам, імплементувавши норми ДПП 2 у національне правове поле через Закон України “Про платіжні послуги” та Положення про відкритий банкінг в Україні. З набранням чинності цього положення у серпні 2025 року НБУ запровадив на території України відкритий банкінг, який повністю віддзеркалює європейську модель ДПП 2. [25,48,49,50]

Проте динаміка європейського регулювання вказує на те, що зупинятися на рівні ДПП 2 недостатньо, адже ЄС уже має на меті перехід до ДПП 3 та РПП. Європейський досвід показав, що впровадження ДПП 2 супроводжувалося технічним саботажом з боку традиційних банків (НППОР), які створювали штучні перешкоди в роботі спеціалізованих інтерфейсів. Саме тому майбутнє оновлене європейське регулювання має на меті запровадити більш жорсткі вимоги до безперебійності цих інтерфейсів та створити спеціальні цифрові інформаційні дашборди для позичальників, щоб вони могли зручно керувати своїми згодами на обмін даними. У цьому контексті завданням НБУ є проактивний моніторинг розробки ДПП 3 задля оперативної адаптації вітчизняних стандартів спеціалізованих інтерфейсів до оновлених європейських вимог. [26, 60]

Паралельно з цим аналіз ринку альтернативного кредитування також демонструє різні підходи. В Україні Закон “Про фінансові послуги та фінансові компанії” формує загальну рамку для, зокрема, фінансових компаній, дозволяючи їм кредитувати суб’єктів господарювання за рахунок власного капіталу. [30]

ЄС своєю чергою створив високоспеціалізоване правове поле для краудфандингу (Регламент про краудфандинг). Європейський законодавець чітко відокремив платформи кредитного краудфандингу від класичних кредиторів, встановив ліміти фінансування (5 млн євро) та запровадив безпрецедентну багаторівневу систему захисту інвесторів (Ключовий інформаційний документ, період на роздуми, тестування некваліфікованих інвесторів). [21]

На сьогодні в Україні відсутнє спеціалізоване регулювання краудфандингового кредитування бізнесу. Через цю правову прогалину розробка комплексної нормативної бази для краудфандингу (зокрема, краудлендингу) постає як пріоритетне завдання.

Створення такої прозорої системи правил є критично необхідним кроком для усунення правової невизначеності та забезпечення високих стандартів захисту інтересів усіх суб’єктів - як приватних інвесторів, так і позичальників (а також самих

операторів краудфандингових платформ). Такий підхід дозволить сформувати надійне середовище для альтернативного фінансування, що повністю відповідатиме Регламенту про краудфандинг та вимогам щодо безпеки й прозорості таких операцій. [21]

Не менш важливою ланкою у системі кредитування, що потребує порівняння, є сфера забезпечення виконання зобов'язань. Директива 2002/47/ЄС про угоди щодо фінансового забезпечення запроваджує преференційний режим, який виводить найбільш ліквідні застави, такі як кошти на банківських рахунках та фінансові інструменти, з-під дії національних процедур банкрутства. Це дозволяє європейським кредиторам здійснювати оперативне позасудове привласнення застави за ринковою ціною або її продаж без проведення публічних аукціонів, а також наділяє їх правом використовувати надані активи у власному обігу на правах повноправних власників. [59]

На противагу цьому, в Україні правове регулювання забезпечення виконання зобов'язання суб'єктів господарювання базується на комплексному поєднанні норм ЦКУ, законів “Про заставу”, “Про іпотеку” та “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень” [37, 51, 52, 53]. Попри певну процедурну складність, найближчим функціональним відповідником європейського інструментарію в Україні став інститут довірчої власності (стаття 597-1 ЦКУ). На відміну від класичної застави, де кредитор володіє лише правом вимоги, довірча власність наділяє банк статусом власника майна, що дозволяє реалізувати забезпечення так само оперативно, як і в ЄС: через спрощений продаж третім особам або остаточне привласнення активу в рахунок боргу без залучення судових процедур.[37]

Водночас системний аналіз Закону України “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень” підтверджує, що попри створення особливого режиму для ліквідних фінансових активів, українське право зберігає формальні відмінності від стандартів ЄС. З одного боку, стаття 33 цього закону формально відповідає духу оперативності Директиви 2002/47/ЄС, дозволяючи кредитору проводити договірне списання коштів з рахунку боржника без судового рішення та без необхідності

додаткового нотаріального посвідчення договору. Однак з практичної точки зору, статті 12 та 14 цього ж закону свідчать, що державна реєстрація залишається критично необхідною умовою для набуття обтяженням чинності у відносинах з третіми особами та встановлення пріоритету. Такий адміністративний бар'єр прямо суперечить статті 3 Директиви 2002/47/ЄС, яка вимагає, щоб для повноцінного захисту фінансового забезпечення було достатньо лише письмового доказу та фактичного контролю над активом без будь-яких реєстраційних дій у державних реєстрах. [53,59]

Окрім процедурних аспектів, сучасне порівняння систем кредитування демонструє трансформацію самих підходів до оцінки платоспроможності завдяки політиці сталого розвитку, де екологічні, соціальні та управлінські фактори стають невід'ємною частиною фінансового правопорядку. У ЄС цей процес уже регулюється через оновлене на рівні ЄС банківське законодавство, тоді як Україна наразі формує власну нормативну базу, орієнтуючись на європейський вектор розвитку.

У межах сталого розвитку ДВК 6 та Регламент про вимоги до капіталу (**РВК 3**) запроваджують системні вимоги, що трансформують взаємодію банків із корпоративними позичальниками. Відповідно до ДВК 6, установи зобов'язані розробляти та моніторити виконання конкретних пруденційних планів із кількісно визначеними цілями та проміжними етапами для подолання фінансових ризиків, що виникають через ESG-фактори у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі (щонайменше 10 років). Наглядові органи тепер оцінюють надійність цих планів у межах процесу наглядової перевірки та оцінки і мають право вимагати посилення стратегій та заходів, якщо вони є недостатніми для покриття ризиків переходу до кліматичної нейтральності. РВК 3, у свою чергу, уточнює підходи до оцінки нерухомості як застави: зокрема, покращення енергоефективності або стійкості будівель до фізичних ризиків тепер прямо визнається фактором, що може збільшувати вартість об'єкта. Також запроваджується обов'язкове стрес-тестування стійкості до негативного впливу ESG-факторів та посилюються вимоги до розкриття

інформації, що фактично змушує корпоративних позичальників забезпечувати високу якість нефінансових даних для проходження банківського комплаєнсу. Як наслідок, ці регуляторні зміни формують нову ринкову реальність: екологічно свідомим позичальникам залучати кредити стає значно вигідніше та простіше (зокрема, через вищу оцінку “зелених застав”), тоді як для “неекологічних” компаній банківське фінансування ставатиме дедалі дорожчим, складнішим в отриманні або взагалі недоступним через високі ESG-ризики для капіталу банків. [22, 54]

НБУ зі свого боку, активно впроваджує низку документів для гармонізації українського регулювання з європейськими стандартами. Важливим кроком стало Рішення Правління НБУ від 03 лютого 2026 року № 31-рш, яким було схвалено Зміни до Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України. Цей документ офіційно вводить у регуляторне поле поняття “ESG-ризики”, “зелене фінансування”, “принцип подвійної суттєвості” та “зелений камуфляж”. Згідно з цим рішенням, банкам України рекомендовано до 31 липня 2026 року розробити, затвердити та запровадити внутрішні документи з питань сталого розвитку. [56]

Стратегічне бачення розвитку фінансового сектору закріплено у Білій книзі з управління ESG-ризиками, яка пропонує бачення стану управління цими ризиками у перспективі п'яти років та визначає поетапність запровадження вимог. Цьому передувала Політика з розвитку сталого фінансування, оновлену концепцію якої НБУ презентував у вересні 2024 року. Крім того, НБУ бере активну участь у розробленні національної “зеленої” Таксономії спільно з Офісом зеленого переходу, надаючи рекомендації для врахування особливостей діяльності банків та небанківських фінансових установ. [55,57]

Таким чином, у той час як ЄС перейшов до етапу пруденційного контролю за планами переходу до кліматичної нейтральності, Україна через акти НБУ закладає методологічну та правову основу для майбутньої імплементації цих стандартів у внутрішні процедури банків та інших фінансових установ та їхню взаємодію з корпоративним сектором.

Нарешті, ще одним суттєвим викликом на шляху до гармонізації систем є суперечність між принципом вільного руху капіталу в ЄС та необхідними адміністративними обмеженнями НБУ. Постанови Правління НБУ № 18, 22 та 23 відіграли рятівну роль у 2022 році, зупинивши відтік капіталу та дозволивши банківській системі вистояти. Хоча стаття 63 ДФЄС загалом забороняє обмеження на рух капіталу, навіть за умови гіпотетичного членства України в ЄС під час воєнного стану такі заходи залишаються правомірними. Зокрема, стаття 65 ДФЄС дозволяє державам-членам вводити обмеження з міркувань громадської безпеки. Захист фінансової системи від колапсу внаслідок збройної агресії повністю легалізує ці тимчасові заходи, за умови, що вони не є інструментом свавільної дискримінації.[34,35,36,4]

Проте в довгостроковій перспективі такі обмеження перешкоджають транскордонному кредитуванню. Для повної гармонізації необхідна послідовна реалізація Дорожньої карти поступового пом'якшення валютних обмежень, яку вже розробив та впроваджує НБУ. Цей процес є дуже важливим для майбутньої євроінтеграції, оскільки він передбачає перехід від адміністративної фіксації до ринкових механізмів. Відновлення вільного руху капіталу, згідно зі Стратегією НБУ, має відбуватися поетапно: від лібералізації торгових операцій до поступового зняття бар'єрів на репатріацію капіталу та виплати за зовнішніми кредитами. Така лібералізація має бути синхронізована з посиленням макропруденційних буферів та переходом до більшої гнучкості обмінного курсу, аби фінансова система України змогла зберегти стабільність після повноцінного відновлення вільного руху капіталу відповідно до норм ДФЄС. [58]

Для успішної євроінтеграції у сфері кредитування Україні необхідно здійснити низку комплексних нормативно-правових та інституційних кроків, які безпосередньо впливають із результатів проведеного порівняльного аналізу.

Насамперед у площині інституційної архітектури НБУ слід готувати законодавче підґрунтя для майбутньої структурної трансформації та переходу від моноцентричної моделі до статусу національного компетентного органу в межах ЄС.

Це вимагатиме розробки механізмів поступового делегування частини суверенних нормотворчих, наглядових та антикризових повноважень на наднаціональний рівень, зокрема для забезпечення тісної координації з ЄЦБ, ЄБО та ЄРВ.

У сфері розвитку відкритого банкінгу першочерговим завданням для регулятора є проактивний моніторинг європейських законодавчих ініціатив щодо переходу до ДПП 3 та РПП. Вітчизняне законодавство потребуватиме оперативної адаптації до більш жорстких європейських вимог у сфері відкритого банкінгу.

Паралельно з цим, у контексті ринку альтернативного фінансування, пріоритетним завданням для вітчизняного законодавця є розробка та прийняття спеціалізованого регулювання для краудфандингового кредитування бізнесу. Нова комплексна нормативна база має бути повністю синхронізована з Регламентом ЄС про краудфандинг, що вимагає чіткого відокремлення краудлендингових платформ від класичних фінансових компаній, встановлення відповідних лімітів фінансування та впровадження європейської багаторівневої системи захисту інвесторів.

У площині сталого розвитку та імплементації екологічних, соціальних і управлінських критеріїв НБУ варто забезпечити поступовий перехід від рекомендаційних політик до формування обов'язкових пруденційних вимог. Вітчизняне банківське регулювання має імплементувати стандарти, аналогічні оновленим європейським правилам, запровадивши для банків обов'язок здійснювати стрес-тестування стійкості до ESG-ризиків, проводити наглядову оцінку планів переходу корпоративних клієнтів до кліматичної нейтральності, а також коригувати підходи до оцінки заставного майна з урахуванням факторів енергоефективності.

Насамкінець, для забезпечення відповідності принципу вільного руху капіталу, який передбачений статтею 63 ДФЄС, державі необхідно продовжувати послідовну реалізацію Дорожньої карти поступового пом'якшення валютних обмежень. Цей перехід до повноцінних ринкових механізмів транскордонного кредитування повинен обов'язково супроводжуватися посиленням макропруденційних буферів та

переходом до більшої гнучкості обмінного курсу задля збереження загальної фінансової стабільності. [4,58]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Правове регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні базується на визначальному впливі НБУ, який через інструменти монетарної та пруденційної політики формує межі ризику та економічну доцільність кредитних перацій. У цивільній площині існує чітке розмежування між договором позики, де позикодавцем може бути фактично будь-яка фізична особа (окрім недієздатних чи обмежено дієздатних осіб) чи юридична особа і такий договір позики може бути безпроцентним, та кредитним договором, де кредитором виступає виключно фінансова установа, позичальник окрім повернення кредиту має ще й обов'язково сплатити проценти, а предметом договору можуть бути лише грошові кошти. Спеціальне законодавство доповнює цю систему, регламентуючи діяльність банків та фінансових компаній.

Воєнний стан трансформував правове регулювання кредитування у гнучку систему: запроваджено валютні обмеження, але водночас спрощено процедури рефінансування та адаптовано механізми оцінки ризиків для підтримки життєздатності підприємств, особливо в енергетичній галузі. На шляху до ЄС Україна вже успішно імплементувала засади відкритого банкінгу та інститут довірчої власності, проте все ще потребує створення нормативної бази для краудфандингу.

Основними векторами подальшого розвитку є перехід від рекомендаційного до обов'язкового врахування ESG-факторів у кредитному процесі, що синхронізує вітчизняну практику з європейським пруденційним контролем. Кінцева інтеграція в єдиний фінансовий простір вимагатиме трансформації статусу НБУ в межах наднаціональної системи нагляду ЄС та поступового пом'якшення валютних обмежень для забезпечення вільного руху капіталу.

ВИСНОВКИ

Порівняльний аналіз правового регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні та ЄС виявив нормативні розбіжності, що перешкоджають інтеграції у сфері кредитування господарської діяльності. За результатами дослідження визначено конкретні напрями наближення національного законодавства до *acquis* ЄС у цьому секторі фінансового ринку.

Дослідження європейського досвіду засвідчило, що повноваження Європейського Союзу у сфері кредитування бізнесу еволюціонували від фрагментарного регулювання до створення єдиного європейського простору кредитування суб'єктів господарювання. Оскільки транскордонне кредитування є невід'ємною складовою забезпечення фундаментальних економічних свобод, ЄС здійснює свій вплив через механізми як негативної, так і позитивної інтеграції. Визначальну роль на етапі формування цього простору відіграла практика Суду Справедливості ЄС, завдяки якій було подолано штучні національні бар'єри та усунуто дискримінаційні перешкоди для вільного руху капіталу і свободи ділового заснування.

Сучасне нормативне та інституційне правове регулювання кредитного ринку ЄС ґрунтується на Єдиному зводі правил, який імплементував міжнародні стандарти Базель III через систему профільних регламентів та директив, зокрема Регламенту про вимоги до капіталу та Директив про вимоги до капіталу. Ці акти запровадили суворі пруденційні нормативи, багаторівневі макропруденційні буфери та вимоги щодо ліквідності, змістивши пріоритети фінансових установ із максимізації короткострокових прибутків на відповідальне корпоративне кредитування та макрофінансову стабільність.

Практична реалізація цих європейських вимог спирається на комплексну інституційну систему. Європейський банківський орган відповідає за розробку обов'язкових технічних стандартів, які деталізують загальні пруденційні правила для всього ринку. Водночас Європейський центральний банк у межах Єдиного механізму нагляду здійснює прямий пруденційний нагляд за значущими кредитними

установами, що включає їх ліцензування, оцінку достатності капіталу та ліквідності, а також застосування санкцій за порушення пруденційних норм. Своєю чергою, Єдина рада з питань врегулювання керує процесами реструктуризації чи капіталізації тих банків, що опинилися на межі банкрутства.

Водночас європейське правове регулювання кредитування перебуває у стані трансформації під впливом цифровізації та кліматичних викликів. Впровадження директиви про платіжні послуги 2 сформувало правову екосистему відкритого банкінгу, а Регламент про краудфандинг створив безпечну наднаціональну базу для залучення альтернативного капіталу суб'єктами господарювання в обхід традиційної банківської монополії. Проте найсуттєвіший вплив на сучасне правове регулювання кредитування справляє концепція сталого розвитку. Завдяки імплементації Таксономії ЄС екологічні, соціальні та управлінські критерії (ESG) перетворилися з добровільних орієнтирів на обов'язкові норми у сфері кредитування суб'єктів господарювання. Європейські кредитні установи законодавчо зобов'язані інтегрувати оцінку кліматичних ризиків у свої моделі визначення платоспроможності позичальника, що фактично перетворює банківське кредитування на головний правовий та економічний інструмент стимулювання європейського бізнесу до екологічної модернізації.

Правове регулювання кредитування бізнесу в Україні перебуває під багатоаспектним впливом НБУ. НБУ виступає регулятором кредитування бізнесу. Через систему інструментів монетарної політики, нормативів пруденційного регулювання, вимог до оцінки ризиків, здійснення нагляду та ведення реєстрів, регулятор опосередковано, проте суттєво визначає економічну доцільність, вартість та межі ризику усіх кредитних операцій у державі, спрямовуючи свою діяльність на забезпечення балансу між потребами бізнесу у фінансових ресурсах та необхідністю гарантування стабільності фінансової системи України.

Щодо договірного оформлення фінансування, вітчизняне законодавство розмежовує договір позики та кредитний договір. Суб'єктний склад у договорі позики не є обмеженим: позикодавцем може бути фізична особа, юридична особа, яка не є

банком чи іншою фінансовою установою. Натомість кредитний договір виокремлено як спеціальний інструмент, де предметом є виключно грошові кошти, а кредитодавцем виступає виключно банк або інша фінансова установа. Паралельно з цим спеціальне законодавство розділяє банківське та небанківське кредитування. Зокрема, банки здійснюють кредитні операції за рахунок залучених вкладів (депозитів) в умовах суворого пруденційного нагляду, тоді як фінансові компанії наділені правом кредитувати суб'єктів господарювання за рахунок недепозитних коштів. При цьому обидва правові режими функціонують у межах єдиної системи наглядового контролю НБУ, проте з різним ступенем пруденційних вимог.

В умовах воєнного стану правове регулювання кредитування бізнесу трансформувалося у гнучку систему, спрямовану на балансування між фінансовою стабільністю та необхідністю підтримки реального сектору економіки. Зокрема, регулятор запровадив суворі обмеження для мінімізації валютних ризиків. Водночас була створена система винятків для транскордонного кредитування. Крім того, правове поле було адаптовано для забезпечення безперервної ліквідності банківської системи.

Порівняльний аналіз правового регулювання кредитування суб'єктів господарювання в Україні та ЄС засвідчує наявність концептуальних спільних рис, зумовлених євроінтеграційним вектором, поруч із суттєвими нормативними та інституційними розбіжностями. З-поміж спільного варто відзначити, що на шляху до ЄС Україна вже успішно імплементувала низку положень про відкритий банкінг та майже повністю норми Директиви 2002/47/ЄС щодо механізмів фінансового забезпечення. Водночас відмінність проглядається у системі наглядових органів: українська модель управління, де НБУ є єдиним регулятором у сфері кредитування, контрастує зі складною багаторівневою системою ЄС. Перспектива євроінтеграції неминуче вимагатиме докорінної трансформації статусу НБУ та його переходу до ролі національного компетентного органу, що супроводжуватиметься поступовим делегуванням частини нормотворчих, наглядових та антикризових повноважень на наднаціональний рівень для координації з європейськими інституціями.

Водночас у сфері нормативного регулювання виявлено низку правових прогалин та бар'єрів, що потребують усунення. Зокрема, на відміну від ЄС, де Регламент про краудфандинг сформував детальну правову базу для альтернативного залучення капіталу, в Україні повністю відсутнє спеціалізоване законодавство у цій сфері. У площині забезпечення виконання зобов'язань також спостерігається суперечність: хоча право на договірне списання коштів з рахунку боржника без необхідності додаткового нотаріального посвідчення формально відповідає Директиві 2002/47/ЄС. Однак з практичної точки зору українське законодавство містить адміністративний бар'єр: необхідність державної реєстрації для чинності обтяження високоліквідних фінансових активів щодо третіх осіб та встановлення пріоритету, що суперечить вимогам згаданої директиви. Крім того, різним є стан імплементації критеріїв сталого розвитку. Якщо в ЄС невідповідність екологічним вимогам вже є юридичною підставою для підвищення відсоткової ставки або повної відмови у наданні кредиту, то вітчизняна правова система наразі обмежується базовими рекомендаціями, залишаючи ESG-критерії поза межами обов'язкових умов фінансування бізнесу.

Відповідь на головне дослідницьке питання (“Яким чином слід змінити національне законодавство України у сфері кредитування господарської діяльності для забезпечення вступу України в ЄС?”) полягає у необхідності реалізації комплексної стратегії гармонізації:

1. Перспектива інтеграції до внутрішнього ринку ЄС вимагатиме інституційної трансформації статусу НБУ. Цей процес має передбачати його адаптацію до ролі національного компетентного органу з поступовим делегуванням частини повноважень на наднаціональний рівень. Така трансформація потребуватиме внесення відповідних змін до Закону України “Про Національний банк України” та інших профільних законів.
2. Для розширення доступу суб'єктів господарювання до позикового капіталу необхідно розробити та прийняти спеціалізований закон про краудфандинг,

який би дозволяв краудлендинг, повністю відповідав нормам Регламенту про краудфандинг та гарантував належний рівень захисту прав інвесторів.

3. Стратегічним завданням для вітчизняної правової системи є повна імплементація європейських стандартів, закладених у Єдиному зводі правил (зокрема у Директивах про вимоги до капіталу та Регламенті про вимоги до капіталу). В межах цього процесу, зокрема, Україна повинна встановити ідентичні з ЄС обов'язкові пруденційні вимоги щодо сталого кредитування.
4. НБУ та законодавцю необхідно забезпечити проактивний моніторинг нових регуляторних трендів ЄС, які перебувають на етапі пропозицій або початкової імплементації. Зокрема, особливої уваги потребує відстеження впровадження Директиви про платіжні послуги 3 та Регламенту про платіжні послуги у сфері відкритого банкінгу. Оскільки ці акти спрямовані на розширення доступу до фінансових даних клієнтів, вони матимуть безпосередній вплив на правові механізми оцінки кредитоспроможності та цифровізацію процесів кредитування суб'єктів господарювання.
5. Насамкінець, передумовою повноцінної інтеграції вітчизняного кредитного ринку до європейського простору є забезпечення вільного руху капіталу. Тому стратегічним завданням держави має стати поступове скасування валютних обмежень, запроваджених в умовах воєнного стану. Відновлення ринкових механізмів транскордонного кредитування суб'єктів господарювання у поєднанні з імплементацією зазначених європейських стандартів є запорукою післявоєнного відновлення національної економіки та забезпечення вступу України до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федорчук Д. Е. Свобода руху капіталу в Європейському Союзі / Федорчук Д. Е. // Право Європейського Союзу : підручник / за ред. Р. А. Петрова
2. Brown A. Cross-border establishment of credit institutions: a study into whether supervision and authorisation facilitate economic integration for Member States and third countries, in light of Brexit. 2024 URL:
<https://publications.coventry.ac.uk/index.php/clj/article/view/1270/1177>
3. Joined cases 286/82 & 26/83, Luisi and Carbone v. Ministero del Tesoro (1984) ECR 377, (1983)3 CMLR 52 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61982CJ0286>
4. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union URL:
https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng
5. Consolidated version of the Treaty on the European Union URL:
https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
6. Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31988L0361>
7. Case C-120/78 Cassis de Dijon (1979) ECR 649 (Rewe-Zentral v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein) URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61978CJ0120>
8. Case C-54/99, Association Eglise de scientologie de Paris and Scientology International Reserves Trust v The Prime Minister (2000) URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61999CJ0054&qid=1775930634014>
9. Case C-358 & 416/93, Criminal proceedings against Aldo Bordessa and Others (1995) ECR I-361, (1996) 2 CMLR 13. URL:

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61993CJ0358>
10. Case C-170/05, Denavit Internationaal BV, Denavit France SARL v. Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie (2006), EC R I-11949 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62005CC0170>
 11. Case C-222/97, Manfred Trummer and Peter Mayer (1999) ECR I-1661. URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61997CJ0222>
 12. Case C-35/98, Staatssecretaris van Financiën v. B. G. M. Verkooijen (2000) ECR I-4071. URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A61998CJ0035>
 13. Case C-242/03, Ministre des Finances de Luxembourg v. Jean-Claude Weidert, Elisabeth Paulus (2004) ECR I-07379. URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0242>
 14. Case C-292/04, Wienand Meilicke, Heidi Christa Weyde, Marina Stirffler v. Finanzamt Bonn-Innenstadt (2007), ECR I-01835. URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62004CJ0292>
 15. Joined cases C-282/04 та C-283/04, Commission of the European Communities v. Kingdom of the Netherlands (2006) ECR I 9141 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004CJ0282&qid=1777468227871>
 16. Case C-367/98, Commission of the European Communities v. Portuguese Republic (2002) ECR I-4731
 17. Pavković A., Radić D. H. Legal regulation of credit institutions activities in the republic of Croatia and the European Union. EU LAW IN CONTEXT - ADJUSTMENT TO MEMBERSHIP AND CHALLENGES OF THE ENLARGEMENT URL: <https://doi.org/10.25234/eclic/7130>
 18. Kirschenmann K. The EU Taxonomy's (Potential) Effects on the Banking Sector and Bank Lending to Firms. *The Economists' voice*. 2022. Т. 19, вип. 2. URL:
<https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/ev-2022-0027/html>
 19. Sautner, Z., · Yu J., · Zhong R., Zhou X. The EU Taxonomy and the Syndicated Loan Market: URL: <https://doi.org/10.1007/s10693-024-00441-x>

20. Kosztowniak A. The impact of ESG regulations and taxonomy on the credit process in commercial banks URL:
https://www.researchgate.net/publication/381363459_The_Impact_of_ESG_Regulations_and_Taxonomy_on_the_Credit_Process_in_Commercial_Banks
21. Regulation (EU) 2020/1503 of the European Parliament and of the Council of 7 October 2020 on European crowdfunding service providers for business, and amending Regulation (EU) 2017/1129 and Directive (EU) 2019/1937 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/1503/oj/eng>
22. Directive (EU) 2024/1619 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 amending Directive 2013/36/EU as regards supervisory powers, sanctions, third-country branches, and environmental, social and governance risks URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024L1619>
23. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC URL:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj/eng>
24. Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj/eng>
25. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC URL:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng>
26. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on payment services in the internal market and amending Regulation (EU) No 1093/2010 URL:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023PC0367>

27. Конституція України : Відомості Верховної Ради України від 28.06.1996, № 30 : станом на 01.01.2020 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Закон України “Про Національний банк України” : Відомості Верховної Ради України від 20.05.2026, № 29 : станом на 01.01.2026 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
29. Банківське право України : навч. посібн. / [Ковалів М. В., Єсімов С. С., Назар Т. Я. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2023. 256 с. Бібліогр. в кінці розділів.
<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5786/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%91%D0%9F%D0%A3%2007.06.2023%20.pdf>
30. Закон України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” : Відомості Верховної Ради України від 14.12.2021, № 3-4 : станом на 01.01.2026 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#n3>
31. Закон України “Про кредитні спілки” : Відомості Верховної Ради України від 14.07.2023, № 85-86 : станом на 26.12.2025 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>
32. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” : Відомості Верховної Ради України від 06.12.2019, № 25 : станом на 01.01.2026 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
33. Закон України “Про банки і банківську діяльність” : Відомості Верховної Ради України від 07.12.2000, № 5-6 : станом на 25.03.2026 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#n1096>
34. Постанова Правління НБУ “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану” : від 24 лютого 2022 року № 18 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>

- 35.Постанова Правління НБУ “Про особливості регулювання ліквідності банків у період дії воєнного стану” : від 24 лютого 2022 року № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0022500-22#Text>
- 36.Постанова Правління Національного банку України “Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп” : № 23 від 25 лютого 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text>
- 37.Цивільний кодекс України : Відомості Верховної Ради України від 16.01.2021, № 40-44 : станом на 01.02.2026 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1225>
- 38.Babis V. The Single Rulebook and the European Banking Authority 29.06.2018. Fabbrini F. Ventoruzzo M. (eds), “Research Handbook in European Economic Law” (Elgar 2019), University of Cambridge Faculty of Law Research Paper вип. 45/2018, URL: <https://ssrn.com/abstract=3205222>
39. Gulija B., Singh D. European Banking Union: Context, Structure, Challenges and Opportunities. SSRN. 18.05.2021. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3846338.
- 40.European Central Bank. What are less significant institutions?. *Banking Supervision*. 02.08.2024. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/banking-supervision-explained/html/lsi.en.html>.
- 41.Treaty establishing the European Economic Community URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11957E%2FTXT>
42. Gortsos C., Annunziata F., Muñoz D. de Arruda T., Mitrovic M., Schinerl F., Avgouleas E., Buckley R., Grunewald, S., Joosen B., Lastra R., Loew E., Lehmann M., Plato-Shinar R., Siri M., Smits R., Wymeersch E., Zatti F., Zetzsche D.A, Report on Simplification of EU Financial Law. European Banking Institute Working Paper Series 2026. вип. 204. Bocconi Legal Studies Research Paper вип. 6152746, UNSW Law Research Paper вип. 26-5, URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=6152746#.

43. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/59/oj/eng>
44. Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes (recast) Text with EEA relevance URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/49/oj/eng>
45. Consolidated text: Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02010R1093-20251231>
46. The EBA publishes roadmap on the implementation of the EU Banking Package URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/eba-publishes-roadmap-implementation-eu-banking-package>
47. Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1024/oj/eng>
48. Затверджено Положення про відкритий банкінг в Україні URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-polojennya-pro-vidkritiy-banking-v-ukrayini>

49. Закон України “Про платіжні послуги” : Відомості Верховної Ради України від 30.06.2021, № 10-11 : станом на 26.12.2025 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>
50. Постанова Правління НБУ “Положення про відкритий банкінг в Україні”: від 25 липня 2025 року № 80 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0080500-25#Text>
51. Закон України “Про заставу” : Відомості Верховної Ради України від 02.10.1992, № 47 : станом на 08.08.2025 URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#n221>
52. Закон України “Про іпотеку” : Відомості Верховної Ради України від 05.06.2003, № 38 : станом на 24.04.2026. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
53. Закон України “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень” : Відомості Верховної Ради України від 18.11.2003, № 11 : станом на 01.01.2026 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#n74>
54. Regulation (EU) 2024/1623 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 amending Regulation (EU) No 575/2013 as regards requirements for credit risk, credit valuation adjustment risk, operational risk, market risk and the output floor URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1623/oj/eng>
55. Біла книга з управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у фінансовому секторі: Національний банк України від 23 квітня 2025 URL:
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-z-upravlinnya-ekologichnimi-sotsialnimi-ta-upravlinskimi-esg-rizikami-u-finansovomu-sektori>
56. Про схвалення Змін до Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення Правління Національного банку України від 03 лютого 2026 року № 31-рш URL:
https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_03022026_31-rsh
57. Політика з розвитку сталого фінансування: Національний банк України від 17 вересня 2024 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/wayEPPAJyqkNxdQ>

58. Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування : Правління Національного Банку України від 29.06.2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_for_easing_FX_restrictions_07-07-2023.pdf?v=17.
59. Directive 2002/47/EC of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002 on financial collateral arrangements URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2002/47/oj/eng>
60. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on payment services in the internal market and amending Directives 2002/65/EC, 2013/36/EU and 2009/110/EC and repealing Directive 2007/64/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52013PC0547>
61. Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02010R1093-20210626>
62. Regulation (EU) No 806/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 July 2014 establishing uniform rules and a uniform procedure for the resolution of credit institutions and certain investment firms in the framework of a Single Resolution Mechanism and a Single Resolution Fund and amending Regulation (EU) No 1093/2010 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/806/oj/eng>